

የገጥሙ

፪ኛ ዓመት ቁጥር 3

ግዳር 1973

ኢትዮ-ሱዳን-ኬንያ

ታከለ - ታገለ

ስድስት ወር በሱማሌ
እስር ቤት

የኢትዮ-ሱዳን-ኬንያ ትብብር ፡ የአፍሪቃ ቀንድና የቀይ ባሕር ሰላም ጥያቄ

ከዶክተር ላዲስ ጌታሁን ድሴቦ

ታዋቂው አፍሪካ ምሁር ፕሮፌሰር ቻንስለር ዊልያምስ ፡ የጥቁርነት ስልጣኔ መደምሰስ (The distribution of black civilization) በሚለው መጽሐፋቸው በትክክል እንደገለጹት ፡ አፍሪቃውያንን የዓለም ሕዝብ ቀርቦ ዘርፍ ሕዝብ ያደረጉት የእስያና የአውሮጳ ወራሪዎች ከጥንት እስከሁኑን የአህጉሩን ጠረፎች በቅድሚያ በመያዝና ሕዝቡን እንዳይተባበር በሥፍራ ፡ በጉሣ ፡ በቋንቋ ፡ በሃይማኖት በመከፋፈል ነው።

በዘመነ ኮሎኒያሊዝም በአፍሪቃ ቀንድ የሚገኙት የአምስት አገሮች ሰፊ ሕዝቦች ማለት የሱዳን ፡ የኢትዮጵያ ፡ የጅቡቲ ፡ የሱማሊያና የኬንያ ሕዝቦች በሥፍራ ፡ በዘር ፡ በታሪክ ፡ በባህልና በኢኮኖሚ አንድ አካል ከመሆናቸውም በላይ በቀይ ባህር ፡ በኤደን ባህረ-ሰላጤና በሕንድ ውቅያኖስ ጠረፎች የአህጉሩን በር ፡ ከብርና ነፃነት ሲጠብቁ እንደነበር ታሪክ የመዘገበው ነው። ዛሬ ደግሞ በዘመነ ኢምፔሪያሊዝም የእነዚህ አገሮች ትብብር ለእያንዳንዳቸው ብሔራዊ ልማትና ለክፍለ አህጉሩ ነፃነት እጅግ አንገብጋቢ ጉዳይ ነው። የዚህን ጉዳይ አንገብጋቢነት በሚገባ በማወቅ ሶሻሊስት ኢትዮጵያ ለአፍሪቃ ቀንድ አባል አገሮች የሕብረትና የትብብር ጥሪ ካቀረበች ዛሬ ሰባት ዓመት ነው። ይህ ጥሪ በታህሣሥ 11 ቀን 1967 ዓ.ም. በሶሻሊስት ኢትዮጵያ ብሔራዊ ፖሊሲ በትክክል ተገልጿል። በፖሊሲው አባባል ፡

“ኢትዮጵያ ወደፊት በምሥራቅ አፍሪቃ ውስጥ ካሉት ከጎረቤት አገሮች ጋር ተባብራ አንድ ሰፊ የሆነ ከብዙ አገሮች ትብብር የሚገኝ አገር ወይም ጠንካራ ኅብረተ አህጉር መፍጠር ነው። በእውነት ከታየ የኢትዮጵያ ሕዝብ ከሱዳን ፡ ከሶማሊያ ፡ ከኬንያ ጋር የሚያስተላለፈው የባህል ፡ የነገድ ፡ የኤኮኖሚ

ግንኙነት አለው። ይህ ግንኙነት በሚገባ እንዲስፋፋና ጠንካራ የሆነ አንድ የምሥራቅ አፍሪካ ኅብረተ አህጉር እንዲቋቋም ማድረግ ዓይነተኛ ዓላማ መሆኑን አለበት። የጎረቤት አገሮችም ከኢትዮጵያ ጋር በዚህ ዓላማ እንዲተባበሩ ኢትዮጵያ ጉልህ የመቀራረብ መንፈስና እርምጃ በየጊዜው ለማሳየት ወስኗለች።”

ይሁን እንጂ ይህ የአፍሪቃ ቀንድ ትብብር ጥሪ በአግባቡ ከተላለፈ በኋላ ሰላምና አንድነት ፈላጊው የኢትዮጵያ አብዮታዊ

ዊ ድል ለመቀዳጀት በቅቷል። ከዚያ በኋላ ለታላቁ ዓላማውና ታሪካዊ ተልዕኮው ማለት ለአፍሪቃ ቀንድና ለቀይ ባህር ሰላም እንደገና በብርቱ መንፈስ ትግሉን ቀጠለ።

ይህ ያልተቆጠበና ያልተቋረጠ ኢትዮጵያ ያቀረበችው የአፍሪቃ ቀንድና የቀይ ባህር ሰላምና ትብብር ጥያቄ ከጊዜ በኋላ መልስ እያገኘ ሄጷል። ስለሆነም በጥር 1971 ከቡር የኬንያ ፕሬዚዳንት ዳንኤል አራፕ ሞይ ኢትዮጵያን ፡ በግንቦት 1972 ዓ.ም. የኢትዮጵያ አብዮታዊ መሪ ንድ

ንድ ሊቀ መንበር መንግሥቱ ለፕሬዚዳንት ኒሜሪ በቦሌ አውሮፕላን ማረፊያ ያደረጉላቸው የጋለ አቀባበል የሁለቱን አገር ሕዝቦች የቆየ እውነተኛ ወዳጅነት የሚገልጽ ነበር።

ሕዝብ ለሦስት ዓመት በውስጥ አድሃሪ ያንና በውጭ ጠላት መንግሥታት የግፍ ወረራ ደረሰበት። ቢሆንም በሀቅ ለሀቀኛ ዓላማ በአብዮታዊ ትግልና ወኔ ታጥቆ የተነሳው የኢትዮጵያ አብዮታዊ ሕዝብና መንግሥት ታላቅ የሕይወትና የንብረት ዋጋ ከፍሎ ያለአንድ ገደብና ድርድር ሁሉንም እንደ አመጣጣቸው በማሸነፍ ታሪካ

ሊቀመንበር መንግሥቱ ኃይለማርያም ሱዳንን፤ በህዳር 1973 ዓ.ም. ከቡር የሱዳን ፕሬዚዳንት ጃፋር መሐመድ ኒሜሪ ኢትዮጵያን ፡ ቀጥሎ በህዳር 1973 የኢትዮጵያ አብዮታዊ መሪ ኬንያን ፡ በመጨረሻም በታህሣሥ 1973 ከቡር የኬንያ ፕሬዚዳንት ሱዳንን በይፋ መጎብኘታቸው ለጉዳዩ አመቺና ታሪካዊ ሁኔታዎችን እንደፈጠረ መረዳ

ት ይቻላል ። በእነዚህ ታሪካዊ ጉብኝቶች ወቅትና ምክንያት በሦስቱም አገራት መሪዎችና መንግሥታት ለአፍሪቃ ቀንድና ለቀይ ባህር ሕዝቦች ሰላምና ትብብር የጋራ መግለጫዎች አውጥተዋል ።

ዛሬ እምፔሪያሊዝም በአፍሪቃ፣ በመካከለኛው ምሥራቅ፣ በሕንድ ውቅያኖስና በፋርስ ባህር ሰላጤ የሞት ሽረት መፍጨር ጨር በሚያደርግበት ወቅት እነዚህ ሦስቱ ጉረቤት የአፍሪቃ ቀንድና የቀይ ባህር አገሮች ለቀበሌው ሰላም፣ ፀጥታ፣ ትብብርና ብልጽግና የወሰዱት ታሪካዊ እርምጃ በብዙ ረገድ ከሁሉ በፊት ለአካባቢው ልማትና ዕድገት፣ በተጨማሪም በወራሪዎችና በእምፔሪያሊስቶች ሲመዘበርና ሲበዘበዝ ለኖረው ለአፍሪቃ ሕዝብና ለህጉር ነፃነትና ብርታት በጣም አስፈላጊና

ጠቃሚ ጉዳይ ነው ።

እንደኛ፣ የሦስቱ ጉረቤት ማለት የኢትዮጵያ፣ የሱዳንና የኬንያ ሕዝቦች፣ የሚከተለው ሠንጠረዥ እንደሚያሳየው፣ በጋራ ጥቅም ማለት፣ በገበያ ሕግና ሥርዓት የተሳሰሩ አንድ የንግድ አካል ስለሆኑ ከሁሉ በፊት የአካባቢው ሰላምና ፀጥታ የሕልውናቸው ጥያቄ ነው ። ለምሳሌ በእምፔሪያሊዝምና በአድህሮት ኃይላት እየተረዳ የሞቃዲሾ መንግሥት በኢትዮጵያ ላይ ባደረሰው ወረራ ምክንያት ከ1967 እስከ 1971 ዓ.ም. ድረስ በኢትዮጵያ፣ በሱዳንና በጅቡቲ መካከል ይካሄድ የነበረውን የንግድ ልውውጥ እንዴት እንደአበላሸው መገንዘብ ይቻላል።

ሁለተኛ፣ የአፍሪቃ ቀንድና የቀይ ባህር አገራት አገሮች በተለይም ወደ 60.000 000 የሚገመት የሰው ኃይልና ከፍተኛ

የተፈጥሮ ሀብት ያላቸው ኢትዮጵያ፣ ሱዳንና ኬንያ ለእያንዳንዳቸው ብሔራዊ ኤኮኖሚ ግንባታ ከሁሉ በፊት በአካባቢያቸው ሰላምና ፀጥታ ያስፈልጋቸዋል ። በአንድ ብሔራዊ ወይም ቀበሌ ኤኮኖሚ ከምርትም ሆነ ከገበያ አንፃር ሁለቱ ወሳኝ ነገሮች የሰው ኃይልና የተፈጥሮ ሀብት ናቸው ።

ይህንን ከፍተኛ የሰው ኃይልና የተፈጥሮ ሀብት ማደራጀት አማራጭ የማይገኝለት ሲሆን፣ ይህን ድል ለመቀዳጀት በቅድሚያ ሰላምና ፀጥታ የሰፈነበት አካባቢ ያስፈልጋቸዋል ። ይህንን ቅድመ ነገር ለማሟላት ደግሞ የአካባቢው ሕዝቦችና መንግሥታት ትብብር ተቀዳሚ እርምጃ ነው ። የሦስቱ አገሮች መሪዎች ጉብኝቶችና የጋራ መግለጫዎች፣ የመጀመሪያ ተግባራዊ እርምጃዎች የዓላማው ሂደቶች ናቸው ።

ሦስተኛ፣ ከንግድና ከኤኮኖሚ ምክንያቶች ሌላ የአፍሪቃ ቀንድና የቀይ ባህር ሕዝቦችንና መንግሥታትን የሚያስተባብራቸው ዋናው የታሪካዊ ጉዳይ ደግሞ የፕሮፌሰር ዊልያምስ የጠረፍና የእምፔሪያሊዝም ጥያቄ ነው። የአፍሪቃ ቀንድ አገሮች ማለትም ሱዳን፣ ኢትዮጵያ፣ ጅቡቲ፣ ሶማሊያና ኬንያ የቀይ ባህር፣ የኤደን ባህር ሰላጤና የሕንድ ውቅያኖስ ባለመብቶችና ተጠቃሚዎች በመሆናቸው የጠረፍ አገሮችና የአህጉሩ በረኞች ናቸው ። በሌላ በኩል፣ ፕሮፌሰር ዊልያምስ በተጠቀሰው መጽሐፋቸው እንደገለጹት ቀደም ባለው ጊዜ አድጋሪ ተስፋፊዎችና የምዕራብ እምፔሪያሊስቶች አፍሪካንና አፍሪካውያንን የዘረፉ፣ በቅድሚያ የአህጉሩን በሮችና ጠረፎች በመያዝ ነበር ። በአህጉሩ ይህን የጠረፍ ጥያቄ ከአፍሪካ ቀንድ ሕዝቦች በተለይም ከሱዳንና ከኢትዮጵያ በላይ የሚያውቅ የለም ።

ከ1899-1955 ድረስ ለእምሳ ስድስት ዓመታት እንግሊዝና ግብጽ ሱዳንን በጎብረት እንደ ኩሎኒ በዘበዙት፣ ዘረፉት ።

በውልም ሆነ በውጊያ ግብጽን የያዘ የውጭ ኃይል አባይ ወንዝንና ቀይ ባህርን በቁጥጥሩ ሥር ለማድረግ ይፈልጋል ። ይህ ማለት ደግሞ የሁለቱም በቀጥታ የአባይና የቀይ ባህር ባለቤቶችና ተጠቃሚዎች የሆኑት የሱዳንና የኢትዮጵያ ነፃነት ፍጻሜ ነው ማለት ነው ። ስለሆነም ከጥንት እስከ

ኢትዮጵያ ከ1960-1971 ዓ.ም. ድረስ ከሱዳን፣ ከኬንያና ከጅቡቲ ጋር ያደረገችው የንግድ ልውውጥ (በብር)						
የንግድ ዓመት	ከኢትዮጵያ ጋር ንግድ የሚለዋወጡ አገሮች					
	ጅቡቲ		ኬንያ		ሱዳን	
	የተላከ ዕቃ ዋጋ	የገባ ዕቃ ዋጋ	የተላከ ዕቃ ዋጋ	የገባ ዕቃ ዋጋ	የተላከ ዕቃ ዋጋ	የገባ ዕቃ ዋጋ
1960	7.818.294	357.680	159.708	2.541.586	2.377.558	1.162.543
1961	18.859.577	450.737	271.214	3.022.163	3.084.461	883.425
1962	15.385.949	791.250	711.372	6.246.364	580.133	835.660
1963	19.383.957	478.236	918.396	5.108.003	141.092	1.192.112
1964	22.258.011	475.011	810.784	5.900.637	1.376.261	103.008
1965	36.573.093	1.031.549	1.378.403	7.733.757	1.859.167	871.355
1966	37.955.046	1.121.654	1.543.037	10.336.731	5.363.119	2.898.053
1967	42.797.976	911.006	541.763	8.810.177	723.889	155.491
1968	49.022.543	1.360.215	249.759	8.285.933	1.575.686	215.239
1969	32.918.595	1.330.144	1.301.598	11.860.846	800.971	42.516
1970	8.233.661	2.632.145	2.043.916	15.800.526	4.100	193.748
1971	50.825.430	4.215.080	1.046.167	15.797.176	16.915	15.063
	342.032.132	15.154.707	10.976.117	101.443.899	17.903.352	8.568.213

(ከጉምሩኮችና ኤክሳይስ ቀረጥ አስተዳደር የተገኘ፤)

በሠንጠረዡ እንደተመለከተው በተጠቀሱት ዓመታት ኢትዮጵያ ወደ ጅቡቲ፣ ሱዳንና ኬንያ የ370.911.701 ብር ዕቃ ልካ በአንጻሩም የ125.166.819 ብር ዕቃ ከነዚህ አገሮች አስገብታለች። ከሁለቱ አገሮች ጋር ባደረገችው የንግድ ልውውጥ 245.744.781 ብር የውጭ ምንዛሪ አግኝታለች ።

ዛሬ ሱዳንና ኢትዮጵያ ለህልውናቸው ሲሉ ግብጽን መንጃና ምክንያት አድርጎ አባይ ወንዝንና ቀይ ባህርን ለመያዝ ከሚፈልገው ወራሪ ጠላት ጋር ዘወትር ሲዋጉ እንደኖሩ የአህጉሩ ታሪክ በሰፊው ይመስከራል።

በሌላ በኩል፡ የውጭ ጠላቶች የአባይንና የቀይ ባህርን ጠረፎች ሲይዙ የሱዳንና የኢትዮጵያ ሰፊ ሕዝቦች በተግባር እርስ በእርሳቸው እንደሚሰማሙና እንደሚረዳዱ በታሪክ ተደጋግሞ ተጽፏል። ለምሳሌ፡ ቱርኮች በ1517 ግብጽን ከያዙ በኋላ የሱዳንን ወደብ ሱዳኒንን ማለት የዛሬውን ፖርት ሱዳንና የኢትዮጵያን ወደብ ምዕዋን በመያዝ

የጽያጽ ነፃነትና ህልውና አጥፍተው ግዛታቸውን ከሰሜን ከሚደረሱት ባህር እስከ ውጋንዳ ማስፋት ነበር። ይህንን የአፍሪቃን ክፍለ አህጉር የግብጽ ግዛት ለማድረግ የግብጽ ገዥዎች በአስዋንና በቪክቶሪያ ሐይቅ መካከል 54 ልዩ ልዩ የጦር ሠፈሮች አቋቋመው ነበር። በእነዚህ ጦር ሠፈሮች ብዙዎች የተመሠረተትና የሚመሩት በምዕራብ ምንደኛ መኩንኖች ነበር። እንደዚህ ከተስፋፋና ከተደራጁ በኋላ ለምሽታቸው መሳካት ታላቅ እንቅፋት የሆነችባቸውን ኢትዮጵያን ከአፍሪቃ ምድርና ከዓለም ካርታ ለመደምሰስ በተከታታይ በኢትዮጵያ ላይ ወረራ አደረሱ። እንደ አውሮፓ

ለግብጽ ውድቀት ታሪካዊ አስተዋጽኦ አድርጓል። የግብጽ መንግሥት በኢትዮጵያ ላይ ወረራ ለማካሄድና ለሌላም ምክንያቶች ከኢምፔሪያሊስቶች የተበደረው የገንዘብ ዕዳ ወደ 100.000.000 ፓውንድ እስተርሊንግ ስለደረሰበት ይህን ዕዳ በወቅቱ ለአበዳሪው መንግሥት ለመክፈል ባለመቻሉ በ1882 የእንግሊዝ ኢምፔሪያሊስቶች ግብጽን በቀጥታ እንደቅኝ ግዛት ያዟት።

ሁለተኛ፡ ኢምፔሪያሊስቶች አፍሪቃን ለመከፋፋል በሚዘጋጁበት ወቅት ኢትዮጵያ ወራሪውን ግብጽ በጦር ሚዳ በማሸነፍ በአህጉሩ የኃይል ሚዛን አገኘች። ይህ የኢትዮጵያ ብሔራዊና አህጉራዊ የኃይል

ጓድ ሊቀ መንበርና ፕሬዚዳንት መሐመድ ጃፋር ኒሚሪ የሁለቱ አገሮቻቸውን የጠነከረ ወዳጅነትና ግንኙነት በፈርዋቸው አጽድቀዋል።

ዙ፣ ሁለቱንም ጎረቤት አገሮች ጠረፍ አልባ አድርጓቸው እንደነበር ይታወሳል። በዚህ ጊዜ በስናር በነበረው ሱዳናዊው በፈንጅ መንግሥትና በኢትዮጵያ መካከል ከመቼውም የጠበቀ የንግድና የባህል ግንኙነት ተፈጥሮ ነበር።

በአሥራ ዘጠነኛው ምዕተ ዓመት መጀመሪያ በግብጽ የተነሳው መሐመድ ዓሊ በሱዳን የፈንጅን መንግሥት ደምስሶ ሱዳን ከ1820 እስከ 1881 ድረስ ለ60 ዓመታት የግብጽ ግዛት ሆናለች። የግብጽ የገዥ መደቦች ዋና ዓላማ ሱዳንን ከያዙ በኋላ የኢት

አቆጣጠር በ1875 እና በ1876 ዓ.ም. የግብጽ ጦር ከነምንደኛ መኩንኖች በኢትዮጵያ ሠፊ ሕዝብ ተደመሰሰ። የግብጽ ገዥ መደቦች ድንፋታም በዚያው አከተመ።

ኢትዮጵያ በ1875 እና በ1876 ዓ.ም. በግብጽና በኢምፔሪያሊስቶች ምንደኞች ላይ በጎንደትና በጎራ የተቀዳጀችው አካሪና አህጉራዊ ድል በአፍሪቃ ታሪክ ውስጥ ከፍተኛ ለውጥ አስከትሏል። በዚህ ረገድ፡ አንደኛ፡ የወረራው ወጭና ለኢትዮጵያ የተከፈለው የ25.000.000 ብር የጦር ካሣ ለእስማኤል ፓሻ መንግሥት ብሎም

ሚዛን ድል የኢትዮጵያ ሠፊ ሕዝብ ከኢምፔሪያሊስቶች ጋር እየተዋደቀ ነፃና ጠንካራ የሆነ ብሔራዊ ግዛት የሚያደራጅበት ወሳኝ ታሪካዊ ምክንያትና መንገድ ሆነ ለት።

ሦስተኛ፡ የግብጽ ኃይል በኢትዮጵያ ሰፊ ሕዝብ እጅ መደምሰሱ በተጨማሪ የሱዳን ሕዝብ በእንግሊዞች ላይ በአመጽ ተነስቶ አዲስ ብሔራዊ መንግሥት እንዲያቋቁም ልዩ የትግልና የአርአያነት አስተዋጽኦ አድርጓል። ይህ የሱዳኖች ታሪካዊ የአመጽ ትግልና ድል ደግሞ በኋላ በአንድ

ከቡር ፕሬዚዳንት ዳንኤል አራፕ ጭ የኢትዮጵያንና የኬንያን የቀየ የወዳጅነት ግንኙነት የገለጹት እንደዚህ ባለ የጋለ አቀባበል ነበር።

ጉን የአፍሪካ አህጉርና ሕዝብ በኢምፔሪያሊስቶች ላይ የሚያካሂደው ትግልና ለሚቀዳጀው ድል በአርአያነት አገለገለ። በሌላ በኩል ደግሞ በ1955 ለተነሳው ለዛሬው ሱዳን ዲሞክራቲክ ሪፐብሊክ ታሪካዊ መሠረትና መነሻ ሆነ።

በዚህ ታሪካዊ ሂደት የኢትዮጵያና የሱዳን ሰፊ ሕዝቦች በውል በተያዘ በጋራ መግለጫ እንኳን ባይሆን በየበኩላቸው ባካሄዱት በፀረ ኢምፔሪያሊስት ትግል በጋራ ሳማ ብሎም በተግባር እርስ በርሳቸው እንደ ተባበሩና እንደተረዳዱ የሚታመን ነው።

የኢትዮጵያና የሱዳን ሕዝቦች በጋራ ጠላትና ዓላማ የመተባበር ልምድና ተግባር ከመቼም በይበልጥ የታየው ከ1928-1933 ዓ.ም. ድረስ የኢትዮጵያ ምድር በፋሽስት ኢጣሊያ በተያዘ ጊዜ ነበር። በዚህ ጊዜ ብዙ ኢትዮጵያውያን በሱዳን ተቀምጠው የነፃነት ትግል ጀመሩ። የኢትዮጵያ ነፃ አውጪ ብሎም የዛሬው የኢትዮጵያ ብሔራዊ ጦር በሐምሌ 1932 በካርቱም በተቋቋመ ጊዜ የሱዳን ሰፊ ሕዝብ የዚህ የነፃነት ትግል ዋና ደጋፊ ነበር። የሱዳን ወታደሮች ራሳቸው በካርቱም ከተፈጠረው ከአዲሱ ከኢትዮጵያ ነፃ አውጭ ጦር ጋር አብረው ወደ ኢትዮጵያ በመግባት ወራሪውን ጠላት ከኢትዮጵያ ለማስወጣት በተደረገው ትግል

ከፍተኛ የመስዋዕትነት አስተዋጽኦ አድርገዋል።

የፋሽስት ማራሪያዎችን ከኢትዮጵያ ተዋግቶ በማስወጣቱ ረገድ ሌላ ከፍተኛ ሚና የተጫወተው ባለውለታ የኬንያ ሕዝብ ነው። የኢትዮጵያ ምድር በፋሽስት ወራሪ ከተያዘ በኋላ ብዙ ኢትዮጵያውያን ድምበር አልፈው በስደት ወደ ኬንያ ገብተዋል። በ1933 ዓ.ም. ኢትዮጵያን ነጻ ለማውጣት በተካሄደው ትግል የኬንያ ወታደሮች በደቡብ ገብተው ፋሽስቶችን በማባረር ተግባር አኩሪና ታሪካዊ ሚና ተጫውተዋል።

በእውነቱ የሆነ እንደሆነ በአፍሪካ ቀንድ የኢትዮጵያ፣ የሱዳንና የኬንያ ሕዝቦች በፀረ ኢምፔሪያሊስት ትግል በአንድነት የተባበሩት በ1933 ዓ.ም. የፋሽስት ወራሪዎችን ከኢትዮጵያ ባስወጡ ጊዜ ነበር ለማለት ይቻላል። ይህ በከፍተኛ ደም ዋጋ የተመሠረተውን የኢትዮጵያ፣ የሱዳንና የኬንያ ሕዝቦች ፀረ ኢምፔሪያሊስት ትብብርና ትግል አሁን በይበልጥ ለማጠናከር በሦስቱም አገሮች መንግሥታት የተጀመረው እንቅስቃሴ ለአፍሪቃ ቀንድና ለቀይ ባህር አካባቢ ፍጹም ሰላምና ጸጥታ እንደሚያመጣ ተስፋ ይደረጋል።

ዛሬ ለአፍሪቃ ቀንድና ለቀይ ባህር አካባቢ ሰላምና ፀጥታ ብሎም ለአፍሪቃ ነፃነት

ትና ግልጽ አደጋ የሰማሊያ መንግሥት አመራር የሚከተለው ሕገወጥ ብሔራዊ ፖሊሲ ነው። ይህንን የሰማሊያ መንግሥት አመራርና ፖሊሲ በሚመለከተው ጉዳይ የኢትዮጵያና የኬንያ መሪዎች በቅርቡ በጋራ በአወጡት መግለጫ የሚከተለውን ግልጽና ትክክለኛ አቋም ወስደዋል። በመግለጫው እንደተገለጸው፡

“ሁለቱ መሪዎች የሰማሊያን የግዛት መስፋፋት ፖሊሲና በሁለቱ አገሮች ላይ የጠላትነት ፖሊሲዎችን የሚከተሉ ፀረ አንድነት ኃይላትን በመቃወም በሚያደርጉት ትግል ሁለቱ አገሮቻቸው ትብብራቸውን ማጠናከርና እንቅስቃሴዎቻቸውን ማቀናጀት አስፈላጊ መሆኑን አበክረው ገልጸዋል።

ሁለቱ መሪዎች ባአካባቢው ያለውን ሁኔታ በዝርዝር ከገመገሙ በኋላ በሚገባ የታወቀውን አቋማቸውን በድጋሚ አሳውቀዋል። ይኸውም በአካባቢው ዘላቂ ሰላም፣ መረጋጋትና ፀጥታ እንዲኖር ከተፈለገ ሰማሊያ የሚከተሉትን አነስተኛ ግዴታዎች ማሟላት አለባት።

ሰማሊያ በኢትዮጵያ፣ በኬንያና በጅቡቲ ላይ ያላትን የግዛት አለኝታ ግልጽ በሆነ መንገድና አላንዳች ግዴታ ማንሳትና ይህንን አለኝታዋን የሚያመለክቱ ሰነዶች ሁሉ ዋጋ ቢስ መሆናቸውን መደንገግ ይኖርባታል።

ሰማሊያ፣ የአገሮች ድንበሮች የማይጣሉ መሆናቸውን፣ አንዱ በሌላው የውስጥ ጉዳይ አለመግባት የሚሉትን ጨምሮ በሀገሮች መካከል ላሉ ግንኙነቶች ገዥ የሆኑትን የተባበሩት መንግሥታትንና የአፍሪቃ አንድነት ድርጅትን መርዋዎችና ውሳኔዎችን መቀበሏን ግልጽና አስተማማኝ በሆነ መንገድ ማሳወቅ ይኖርባታል።

ሰማሊያ፣ በተለይ እ.ኤ.አ. በ1964 ዓ.ም. ካይሮ ውስጥ የተደረገው የአፍሪካ አንድነት ድርጅት የመጀመሪያ የመሪዎች ጉባኤ የአገሮችን ድንበሮች በሚመለከት ባሳለፈው ውሳኔ ላይ ያሳየውን ቁጥብነት ማንሳት ይኖርባታል።

ሰማሊያ ዓለም አቀፍ ስምምነቶችን እንደዚሁም ዓለም አቀፍ ውዝግቦችን ለመፍ

ወደገጽ 18 ይሄድ

ከታሪክ ማህደር

ታከለ - ታገለ

ከሰብአት ገብረእግዚአብሔር.

በግምት የዛሬ ህፃናት ለንድ ዓይኖቹ እንዲህ ሲለኝ አስታውሳለሁ፡

«ታከለ ወልደሐዋርያት የሚባል ሰይጣን አለ ባከህ!» («ሰይጣን» ሲል በብልህነትና በጉብዝና ከሰው በላይ የሆነ ለማለት ነው) እኚህን ሽማግሌ ንጉሡን እረፍት ነግቼው ። እንኳን ነፃ ሆኖ ይቅርና ተግዛወይም ታሥርም ቢሆን ይፈራል ። እንደ ጊዜያዊ ቢጫንቃቸው በግቢያቸው ውስጥ አሠሩት ። ታዲያ እንደ ሌሊት ተኩስ ሰምተው ከእንቅልፋቸው ይነሳሉ ሽሜ ። የተኩሱን ምክንያት ማንንም ከመጠየቃቸው በፊት የታሠረውን ታከለን ስልክ ደውለው እንዲህ አሉት ። «ታከለ፡ እዚህ ያለህ አብረን እንሞታታለን እንጂ አታመልጠኝ!»

“እንዲህ ከፈሩት ለምን አይገድሉትም?”

“ታከለን የገደልክ ዕለት አለቀልህ፡ ሦስት ቀንም አትቆይም ብለዋቸዋል!” ።

“እንማን?”

“ጠንቋዮች ። ደሞ ጠንቋዮቹን እንዲህ እንዲሉ የነገራቸው ማን መሰለህ?”

ታከለ ራሱ፡

ሥዩም ስብሐት የደጃዝማች ታከለ ደቀመዝሙርና የቅርብ ተባባሪ ሆኖ 14 ዓመት ያህል አሳልፏል ። እዚህ ጽሑፍ ውስጥ የሚገኘውን አብዛኛውን የነገረኝ እሱ ነው ። በሚነግረኝ ጊዜ ይህን እገቢ ናቸው የነገሩኝ፡ ይህን ደጃዝማች ራሳቸው ናቸው የነገሩኝ፡ ይህ ሲሆን እዚያው አብራሃቸው ነበርኩ። እያለ ነው ያጫወተኝ። ደጃዝማች ታከለን ያወቁዋቸው አብረዋቸው የሠሩ አብረዋቸው የተዋጉ፡ እና ለሥዩም ስብሐት ያጫወቱት ጥቂቶቹን ብቻ ለመጥቀስ ያህል እነሆ ።

— ብላታ ኪዳነ ማርያም አበራ . . .

የቅርብ ወዳጆቸው

— ሻለቃ ሙሉሰው ምትኩ

አብረዋቸው የዘመቱ ።

— ፊታውራሪ ኃይሉ ከብረት

ወንድሙ ከሳቸው ጋር የዘመተ ።

— አቶ ሰይፉ ድባቤ የልጃቸው ባል ።

— ራስ ውብነህ ተሰማ ፡ ደጃዝማች ብራ ዘገየ ፡ ደጃዝማች አየናዬ ቸኩል እና ደጃዝማች በላይ መኩንን - በአርማዊሆ አብረዋቸው የዘመቱ አርበኞች

— አያሌ የሆለታ ገነት ልጆች

— ደጃዝማች ገብረ መስቀል ሀብተማርያም - በሱዳን ሰደተኛ የነበሩ ።

— ፊታውራሪ ወልደጊዮርጊስ ተደላ ነጋዴ ።

— አቶ ጎሩይ ረዳ-ኬንያ ሰደተኛ የነበሩ ።

— ደጃዝማች መኩንን ደስታ - የትምህርት ሚኒስትር የነበሩና እጅግ የተደነቀላቸው ምሁርና አገር ወዳድ

— እና ቀኛዝማች ገብረ እግዚእ ስብሐት - ገና ሥዩም ከደጃዝማች ታከለ ጋር

ሳይተዋወቅ በፊት አስደናቂ አድርገው የነገሩትና ከሩቅ ፍቅር ያሳደሩበት ።

ሆኖም ይህ ጽሑፍ እንደ “ታሪክ” ሊነበብ አይገባውም ። ደጃዝማች ታከለን ከብዙ ተከታዮቻቸው አንዱ በምን ዓይነት እንደሚያያቸው ለማሳየት እንደተጻፈ ሊቆጠር ይገባዋል ። እንግዲያው ምን ዋጋ አለው? መነሻ ሊሆን ይችላል ። ሌሎችም ደጃዝማች ታከለን በቅርብ ያወቁ፡ አብረዋቸው የሠሩ፡ አብረዋቸው የተዋጉ በየበኩላቸው የሚያውቁትን ቢጽፉ ተጠራቅሞ፡ ተስተያ

ይቶ፡ የሚቃረኑበት ቢኖር እሱ ተመርምሮ ተጣርቶ ታሪክ ይሆናል ።

ታከለ ወልደሐዋርያት (ከንግዲህ “ደጃዝማች” የሚለውን ልተወው ነው፡ ታከለ ከማዕረግና ከሹመት በላይ ነውና) የሀገር ቅርስ ነው፡ ከማንም በፊት ከገዛ ሕይወቱም በፊት አገሩን የሚያስቀድም ታላቅ ሰው ነው ።

እኔ በበኩሌ ስለታከለ በሰማሁ ጊዜ ያለ ታ፡ አድናቆት፡ ኩራት፡ ነው የተሰማኝ ። ከንግዲህ ወዲያ በኢትዮጵያዊነቴ ከሚያኮሩኝ ከጥቂቶቹ ታላላቅ ኢትዮጵያውያን መሀል ታከለ አንዱ ይሆናል ። ይህ ዓይነቱ ሀብት ለሌሎች ቢያስተላልፉት የማይቀንስ ስለሆነ - እንዲያውም ተሳታፊዎቹ እየበዙ ሲሂዱ እየበዛ የሚሄድ ስለሆነ - ታከለን ለሌሎች ማስተላለፍ ራሱ ደስታን የሚሰጥ ነው ።

(የታሪክ ተማሪዎችና ምሁራን ይህን ጽሁፍ እንደምታነቡ ተስፋ አለኝ ። የፋክክር ቤት ሳይዘጋ ያድራል ። “ጊዜ” የሚሉት ሌባ ሳይወስድብን “ታከለ ወልደሐዋርያት አባ ሰላም - የፈሪ ባለ!” የተባለውን ሀብታችንን ስብስቡልንና በመጽሐፍ አትሩልን ። ያሁኑና የመጨው ትውልድ መብትም ነው፡ የናንተ ግዴታም ነው።)

ሥዩም ስብሐት ስለታከለ ወልደሐዋርያት ለመጀመርያ ጊዜ የሰማው ያሥራ አምስት፡ ያሥራ ስድስት ዓመት ልጅ ሆኖ ደሴ በሚማርበት ጊዜ ነበር። በ1934 ዓ.ም. (ያን ጊዜ እሱ የሚያደንቀውና ጀግና ነው የሚለው “የሚያመልከው” በላይ ዘለቀን ነበር። አጤ በጉልበቱ! የጥልያን መቅሰፍት!) ንጉሡ ለጉብኝት ይመጣሉ ተብሎ በደሴ ብዙ ዝግጅት ሲደረግ ሰንብቷል ። ታዲያ እሳቸው ሆዬ፡ እንደዛሬ ደሴ የገቡ እንደ ነገወደ አዲስ አበባቸው!

ምነው ምን ነገራቸው ቢባል፡ “ታከለ ወልደሐዋርያት አልጋ ሊገለብጥ ሲል ተያዘ” ተባለ ።

ሥዩም ስብሐት አደገ ። ለትምህርት ወ

ደ አውሮፓ ሃደ ። እንደ አብዛኛው ተማሪ
ና ወጣት ምሁር ሁሉ ፡ የኃይለ ሥላሴ አገዛ
ዝ ለኢትዮጵያ አይበጅም ፡ ለውጥ ያስፈልጋል
ጋል የሚል እምነት አድርጎታል ። ከዚህ
ም ጋር ንጉሡን በጣም ይጠላቸዋል። በላይ
ዘለቀን አስገድለውበታል።

«ሰዊስ ፡ ኢንግላንድ ፡ ለፖለቲካ ዓይናችንን
ከፈትን» ይላል ሥዩም ፡ « ወጣት
ነን ፡ ለበንፁህነት አለ ፡ ሀሳባችን ለጊዜ
ው ይፈነግዳል . . . ግን ያህላባችን በተግባር
ይተረጎማል ወይ ፤ አናውቅም »

እነ ሥዩም ስብሐት ወደ አገራቸው ተመለሱና
ሁኔታውን ቃኙ ። «እኛ እኛችን እንሞላም ። በዚህ ላይ ንጉሡ ከህዝቡ ከልለውናል።
«ካቶሊኮች ናቸው - አገራቸውን እያውቁም -
ያባቶቻቸውን ወግ ይንቃሉ» በሚል ፕሮፓጋንዳ ሕዝቡ እንዳይቀርቡን
አድርገዋል ።»

ስለዚህ ወጣቶች አንድ ሰው ያስፈልጋቸዋል -
ያ ሰው በአንድ በኩል ሕዝቡ የሚያውቀው፤
የሚያከብረው በሌላ በኩል ደግሞ ወጣቶች
ምሁራን እንደ ተራማጅ የሚቆጥሩት መሆን
ይኖርበታል ። ይህን ሰው ፍለጋ ጀመሩ ።

ኩሎኔል ወርቅነህ ገበየሁ የፀጥታ ዲሬክተር
የሰዩም ዓደኛው ነው ። ደጃዝማች ታክለ
በጣም ግሩም ሰው ናቸው እያለ ይነግረዋል ።

በዚህ መሀል የባንክ ሠራተኞች እንቅስቃሴ
ብቅ ይላል ። «እኛ በመጠነኛ ደሞዝ መሥራት
የምንችለውን ሥራ የውጭ ዜጋዎች ብዙ ደሞዝ
ይበሉበታል ። ሥራውን እኛ እንረከብ » ባዮች ናቸው ።

ባለሥልጣናቹ «ይህን ሁሉ ሠራተኛ ማነጋገር
አንችልም ። የሚወከሉዎችሁን ጥቂት ሰዎች
ምረጡና እነሱ ያነጋግሩን» ይላሉ። ሠራተኞቹም
እሺ ብለው ሰባት ሰው ይወከላሉ ።

ሰባቱ እንደ ቀንደኛ አድመኞች ተቆጥረው፤
እንዲገረፉ፤ እንዲታሠሩና እንዲጋዙ ይታቀዳል ።
ታክለና ወርቅነህ ገበየሁ ሊያድኟቸው ይፈልጋሉ ።
ግን የሚያደርጉት ይጨንቃቸዋል ። አንድ ላይ
ይመካከራሉ (ያን ጊዜ ታክለ ከእሥራት ተፈትተው
ያገር ግዛት ምክትል ሚኒስትር ናቸው-ማለትም
የወርቅነህ አለቃ።)

ታክለ «አባ ሰላም» ለጃንሆይ ደብዳቤ መጻፍ
ነው ይሉታል። «በግርማዊነትም ብርታትና
ጥረት ተምረው አገራቸውን ለማገልገል ደርሰው ።
ፈረንጅ የያዘውን ሥራ እኛ ኢትዮጵያውያን
እንችለዋለን ስላሉ ፡ ማለትም ግርማዊነትም
ባርቆ አስተዋይነቱ የተከለው አሁን ለፍሬ በመድረሱ ፡
አሁን እነዚህን መቅጣት የአላባችን ምክር መስማት
ይመስላል ። በመማር ላይ ያሉትና የተማሩት
ኢትዮጵያውያን እንደዚሁም የውጭ ዜጋዎች
ግርማዊነትም ትምህርትንና ችሎታን ከጥንቱ
ያላድጋል እያሉ ሳለ ፡ አሁን እነዚህ ትምህርትም
መያም አለን በማለታቸው ቅጣት በደርሰዋቸው . . .
እያለ በረዥሙ ጽፎ ሲያበቃ - ከተመልካች
ብሎ መጨረስ ነው ። ምሁራን ከሆኑት ዓደኞችህ
አንዱ አይጽፍልህም?»

ወርቅነህ ሥዩም ስብሐትን ይህን ደብዳቤ
ቤ ጻፍልኝ ይለዋል ። ይጽፍለታል ። ታክለ ደብዳቤውን
አንብበው ሲያበቁ የጻፈውን ሰው አምጣልኝ
ይሉታል ወርቅነህን ። ቢረዳቸው ይወስዳቸዋል ።
ያስተዋውቃቸውና ይወጣል ።

«ተባረከ!» ይሉታል ሥዩምን «ኃይለ ሥላሴን
እንዲህ እያታለልን ነው የኖር ነው።»

ንጉሡ «ተመልካች» የላከውን ደብዳቤ አንብበው
በባንክ ሠራተኞች ላይ የተሠነዘረባቸው ቅጣት
ቀርቶ ወደ ሥራቸው እንዲመለሱ ያደርጋሉ ።

ጥበበኛው፤ ዘዴኛው፤ በህዝብ ዘንድ የተከበረው
ታክለና መሪ ይፈልግ የነበረው ወጣት ሥዩምም
ይተዋወቃሉ ። ቀስ በቀስ ይቀራረባሉ። ሥዩም
እንደ አባቱ፤ እንደ መሪው ፡ እንደ አስተማሪው ሊያያቸው
ይጀምራል ። ታዲያ ታክለ ወልደ ሐዋርያት አንዳችም
የውጭ አገር ትምህርት አልነበረውም ።

ታክለ ወልደ ሐዋርያት ቁመቱ ምናልባት
አንድ ሜትር ከሰማንያ ሳንቲም ይሆናል ።
ከፋቅ ሲያዩት ሙሉ ሰውነት ያለው ይመስላል ።
ቀረብ ሲሉት ግን ቀጠን ያለ ነው ። ሰውነቱ
ንቁ ነው ። በምችት፤ በድሎት ያልሰነፈ ።
ጠይም ነው ። አገጩ ሰፋ ያለ ። ዓይኖቹ
ይጫወታሉ ።

« ደጃዝማች ከትልቁ ትልቅ ፡ ከትንሹ

ትንሹ የሚሆኑ ሰው ናቸው ። ከፈታቸው ቆመህ
የፈለግከውን የመሰለህን ልትናገር ትችላለህ ።
ገጽታቸው ይጋብዝሃል ። በሌላ በኩል ደግሞ
የክብርና የግርማ ወሰን አላች ። ማንም ሊያልፋት
የማይችል ።

« የመብል ሰው አይደለም ። ስትበላ ደስ
ታስኛቸዋለህ ። ብርንዶ ቁርጠን አይደሉ ።
ፍሩትም ። በትንሹ ብቻ ። መጠጥም አይወዱም ።
ለሥነሥርዓቱ ። ለወጉ ያህል ብቻ አንድ ብርጭቆ
ያህል ይጠጣሉ ። አብሯቸው ላለው ሲሉ ።

«መንቀባረር የለችም ። እንደ ተራ ሰው ናቸው ።

«ሴት ሃያጅ አይደለም ። እንዳገራችን መኳንንት
እቁባት ። ቅምጥ አያውቁም ። ሁለት ጊዜ
አግብተዋል ። የመጀመሪያ ሚስታቸው ወይዘሮ
ፋናዬ ወልደየሱስ ከሳቸው ጋር አርበኛ ነበሩ።
ምቱሁ ለተኛ ሚስታቸው ወይዘሮ አስካለ
ወልደአማኑኤል የንጉሡ ያክስታቸው የልጅ ልጅ
ናቸው።»

ታክለ የገንዘብ ፍቅር የለበትም ። እንዲያውም
ወዳጆቹ «ታክለና ገንዘብ አይተዋወቁም»
እያሉ ይቀልዱበታል ።

አንድ ሴት በወሬ ወሬ « በመቶ ሃያ ሺህ
ብር ቤት አሠርቼ» ስትል ታክለ በመገረም
«ድንጋይ ለማከማቸት ይህን ያህል?» ብሏታል።

ገንዘብ የሚወድ ሰው በታክለ ዓይን ደካማ
ነው። ለገንዘብ ተገዝቶ አገሩን ሊረዳ አይችልም ።

ታክለ የሚወደው አገሩን ነው ። ኢትዮጵያን ።
ጥልቀቱም ስፋቱም ወሰን የሌለው ፍቅር ።
ለጀብዱም ለትህትናም የሚዳርግ ፍቅር፤
ለሹመትም ለእስራትም የሚያበቃ

ደጃዝማች ታክለ ወልደ ሐዋርያት

ፍቅር/ለተገባልም ለቀጥተኛነትም የማይመለስ ፍቅር/እስከ ሞት የማይለወጥ ፍቅር።

አንዳንዴ ታከለ ሰመመን መሳይ ይይዘውና የተኛ ይመስላል-ብንን ይልና ታዲያ፤ ራሱን እየነቀነቀ “እገራን እ.ት.የጽያን፤ እገራን እ.ት.የጽያን ተፈሪ ተጫወተባት!” ይላል።

ታከለ የኖረውም የሞተውም ለእ.ት.የጽያ ነው። ከልጅ አያሱ ይሻላል ብሎ ብቻ ሳይሆን ለእ.ት.የጽያ ይበጃታል በማለት የተፈሪ ታማኝ ጭፍራ ሆኖ አገለገለ፤ ተፈሪን ዙፋን ላይ ካስቀመጡት አንዱ ሆነ። አንዲት ቀን ሳያርፍ ለእ.ት.የጽያ ሲዋጋ አምስት ዓመት አሳለፈ። ለእ.ት.የጽያ ጉጂ ሆኖ ስላገኘው ተፈሪን ከዙፋኑ ለማውረድ ሲታገል፤ ሲታሠር፤ ሲጋዝ፤ ሲፈታ፤ ሲሾም፤ ሲደልት፤ ሲጠረጠር፤ ሲያዝ፤ ሲታሠር፤ ሲፈታ፤ ሲሾም፤ ሲደልት፤ እድሜውን ሙሉ ለእ.ት.የጽያ ሲዋጋላት ኖረ፤ እየተታከሰሰ ላት ሞተ።

ታከለ ወ ሐዋርያት በ19ኛው ክፍለ ዘመን መጨረሻ አካባቢ በቃጅማ ቁርቁራ በአድአ ወረዳ ተወለደ። ቃጅማ ቁርቁራ የአፄ ልብነ ድንግል አዝማች ራስ ወሰን ሰገድ ከግራኝ ጋር ሲዋጉ የሞቱባት ስፍራ ናት፤ ቢሾፍቱ አጠገብ።

የታከለ አባት አለቃ ወልደ ሐዋርያት የዜማና ያቋቋም ሊቅ ነበሩ። ታከለም አቋቋምና ዜማ፤ መጻሕፍትን ጠንቅቆ ያስኬደ (የተማረ) ነው። ፍተሐ ነገሥቱንም ያውቀዋል። ዝቋላና እንጦጦ ራጉኤል ነው የተማረው።

ታከለ ያደገበት አካባቢ ገና በወጣትነቱ ንቃት ሳይሰጠው አልቀረም። እነማን ነበሩ? አቶ ሠርፀ መድሀኒ-በጊዜው ሀብታምና የፖለቲካ ሰው። አቶ ተስፋ ጊዮርጊስ የፈረንሳይ ሌጋሲየን አስተርጓሚ፤ እ.ት.የጽያ የመንግሥታት ማህበር (ሊግ-አፍ ኔሽንስ) አባል እንድትሆን ሚና የተጫወቱ። ፍቅረ ማርያም አባ ተጫን የታከለ አብሮ አደግና የቅርብ ጓደኛ ነው፤ አብረው ጉግስ እየተጫወቱ ነው ያደጉ። አፈወርቅ ወልደ ሰማያት (አጋዴን የወደቀው ጀግና)።

ታከለ “የፖለቲካ መምህራ ከዚህ ዓለም ኑሮ ጋር ያስተዋወቀኝ” የሚለው ነጋድራ በገብረ ሕይወት ባይከዳኝን ነው። ገብረ ሕይወት

ይወት ባይከዳኝ ምሁርም አገር ወዳድም ነበሩ። የእ.ት.የጽያ መንግሥት አስተዳደርን የመሠረቱ እሳቸው ናቸው ይባላል።

ልጅ አያሱ ከጀርመንና ከቱርክ ጋር ወዳጅነትን እያጠናከሩ ሲሄዱ ጊዜ ገብረ ሕይወት ባይከዳኝ እንዲህ ማለት አመጡ “አያሱ የእ.ት.የጽያ የቅርብ ጠላት ያህል ነው። እ.ት.የጽያን ያጠፋታል። ተፈሪ የፍቅ ጠላት ሆኖ ነው፤ በፍቅ ጊዜ ያጠፋታል። አሁን የቅርቡን ጠላት በፍቅ ማስወገድ። እሱ ደሞ ተራውን ይጠብቅ።” ታከለ ይህን ያምናል ስለልጅ አያሱ። ስለራስ ተፈሪ “የፍቅ ጠላት” መባል ግን ውስጡን ይቆረቁረዋል። “እንደ ራስ ተፈሪ ዘመናዊ እና ለእ.ት.የጽያ የሚያስብ ማን አለና!” ብሎ ያስባል።

ገብረ ሕይወት ባይከዳኝ የታከለን ንቁና አስተዋይ መሆን ያዩና የምስጢር ጸሐፊያቸው ያደርጉታል። ራስ ተፈሪ ካሸነፉ በኋላ ማለት “የቅርቡ ጠላት በፍቅ ጠላት ከተወገደ በኋላ” ነጋድራስ ገብረ ሕይወት በድንገት ታመው ሞቱ። እድሜያቸው ሠላሳ አንድ ዓመት ከአሥር ወር ነበር።

ገብረ ሕይወት ባይከዳኝን ከቅርብ በማወቁና በሀገር ወዳድነታቸው በመማረኩም ከንያት ለታከለ የውጭ ትምህርት መማር በቀጥታ አገር ወዳድነትን የሚያስከትል ይመስለው ነበር። ወደ እርጅናው ከደረሰ በኋላ እንኳ አንዳንዴ በመገረም፤ “እነ እገራ የተማሩ ሆነው እንዴት ለተፈሪ ሲሉ አገሪቱን ይጉዷታል?” ይላል።

ብላቴን ጌታ ጎሩይ ወልደ ሥላሴ ያዲስ አበባን ማዘጋጃ ቤት በሚያቋቁሙበት ጊዜ ታከለ በጸሐፊነት ተቀጥሮ ነበር። ታዲያ አንድ ቀን ልጅ አያሱ መጡና ብላቴን ጌታን፤ “ለደጃች ገብረ እግዚአብሔር ደብዳቤ መላክ እፈልጋለሁ፤ ጸሐፊ ጥራልኝ” አሉዋቸው። ታከለን አስጠሩላቸው።

“ይኸ ውርጋጥ ነው፤ ምን ይችላል ብለህ ነው?”

“ግድ የለዎትም ይችላል።”

ልጅ አያሱ “በል ጸፍ” አሉና ጉዳዩን በፍጥነት ተናግረው ሲያበቁ፤ ታከለ ወደ ቢሮው ተመልሶ ደብዳቤውን ጽፎ አመጣላቸው፤ አነበቡት። ቀደዱት። “በል እንደገና ጻፈው እዚሁ ቁጭ ብለህ” አሉት። ጻፈው፤ አነበቡት።

“ስንት ነው ደሞዙ?” አሉዋቸው ቴን ጌታን።

ነገሯቸው። ሦስት አሞሌ ጨውና ሦስት ብር ትሆናለች-ትንሽ ነች።

“ጎሩይ” አሉ ልጅ አያሱ “እነዚህ ት እናንተ ትሾሙበታላችሁ፤ ደሞዝ ቁበታላችሁ።” የታከለ ደሞዝ በልጅ ሱ ትእዛዝ ተጨመረለት።

ታከለ ለራስ ተፈሪ ፍቅር አድሮበታል። አሁን እኛ “ተራማጅ” የምንለው ዓይነት አገር ወዳድ ስለ መሰሉት። እሳቸው ደ በበኩላቸው ሊያገለግሉዋቸውና ሊጠቅሙ አቸው የሚችሉ ወጣቶችን እየሰበሰቡ ነው።

“ታከለ፤ ይህች የምትወዳት አገርህ በቂት ጊዜ ውስጥ ዘመናዊ ሆና ለምታ ታያት ነበር” እያሉ ተስፋ ያሳድሩበታል።

ታከለ ለልዑል ራስ ተፈሪ የማያደርግባቸው ነገር አልነበረም። በፕሮፓጋንዳ መኳንንቱን በማግባባት ይረዳቸዋል። በታማኝነት በመላክም፤ በሌላ ሥራም “የባርያ ነፃ ዲሞክራሲ” አድርገው ሾሙት። ባርያን ነፃ የማውጣት ሥራውን እያፋላጠፈ ብዙዎችን ወግ አጥባቂዎች ሳያስቀይም አልቀረም።

አንድ ቀን ንግሥት ዘውዲቱ አስጠርተው እንዲህ አሉት፤ “ታከለ፤ አንተንኳ ጨዋ የጨዋ ልጅ ትመስላለህ። እናቱ ሌሊት ስትፈጭ የምታድር ይመስል ባርያ ነፃ! ባርያ ነፃ! እያልክ ላሽከሮቼ አገልጋይ በማሳጣት ምንው አስቸገርከን?!”

አልጋወራሽም ታማኝ አገልጋያቸውን ከንግሥት ጥላቻ ገለል ለማድረግ ታከለን የምዕራብ እ.ት.የጽያ ገበያዎች ምክትል ሹም አድርገው ላኩት። ባርያን ነፃ ለማውጣት የበለጠ እድል አገኘ። ሥራውን በትጋት ሲሠራ ከዋናው ሹም ጋር ተጋጩ። ሰውዬው ለግል ጥቅማቸው የቆሙ በመሆናቸው ታከለ አብሯቸው ሊሠራ አልቻለም።

“ስማ አንተ! ከአመድ ጋር ጠርጌ አሽቀንጥራ ነው እምወረውርህ!” አላቸው ይባላል።

አልጋ ወራሽ ታከለን ከዚያ አነሡት። የከፋ ተጠባባቂ አገረ ገዥ አድርገው ሾሙት።

አሁን እንግዲህ ብዙ ዓመታት እንዝለልና፡ እንደ ቀን ሥዩም ስብሐት ከሶንጋ ወደ ጅማ በመሄና ሲሄድ፡ እንደ ሽማግሌ ታመው ከልጃቸው ጋር ወደ ጅማ ሲሄዱ እግኝቱ ግዙ እኔም ወደዚያው ነኝ ይላቸዋል። ልጃቸው እየሰተረጉመለት ሽማግሌውን ይጠይቃቸዋል። ገዥዎቻችሁ እንዴት ናቸው? ይላቸዋል። እንዲህ ይሉታል ሽማግሌው፡

“ያኔ እንተ አልተወለድከም” እንደ ገዥ ነበረን ሀቀኛና ትክክለኛ ጻኛ የሆነ። ልጅ ታክለ ይባል ነበር። እሱ ተሹሞ መምጣቱን ስንሰማ(አባቴ የሶንጋ ንጉሥ ነው) ጦር ከተትንና ሶንጋ ወንዝ ላይ መሽገን ጠበቅ ነው በጅማ በኩል ይመጣል ብለን። እሱ ግን በጎሬና በጊሚራ በኩል ዞሮ በጀርባችን ሶንጋ ከተማችን ገብቶ ቁጭ! ይህን ስንሰማ እኛም ተመለስንና ቤተ መንግሥት ገባን፤ የሚያደርገውን ለማየት።

“ቤተ መንግሥት መጣና አደግድን እጅ ነሣ። “ከንግዲህ መገፋት መበደል መጨቆን መጉሳቆል የለም፤ ባርያ የለም!” አለን ልክ እንዳለው ሆኖ አገኘንው። ጉቦ አያውቅ ማዳላት አያውቅ። እጅ ንሱኝ የለ መከት ጉትቱልኝ የለ። ነገር አይጓተትብን፤ ትክክለኛውን ውሳኔ ማግኘት ነው እንጂ። ብቻ ምን ልበልህ፤ የእኩልነትና የፍትህ ኦርን ያስገኘልን ገዥ ነበር። ጥሩ መሆኑን ሲሰሙ ጊዜ ነው መሰለኝ፤ በሁለት ዓመቱ አንስተው ወሰዱብን።”

ሥዩም ይህን ሲያጫውተኝ “ሞንሲኛር ባርለሲና የተባለ የካቶሊክ ጳጳስ፤ “አኪም ቦራን” (በጳላ ራስ ደስታ ሆስፒታልን) ያወራው፤ እሱ ስለ ኢትዮጵያ በጻፈው መጽሐፍ “ታክለ ለከፋ የፍርድና ርትእ አስተዳደር መዘርጋቱንና ብልህ አስተዳዳሪ እንደ ነበረ ዘርዘሮ ጽፎታል” አለኝ።

ታክለ ከከፋ ወደ አዲስ አበባ የተመለሰ በትምክንያት ደጃች ባልቻ ለተፈሪ አልታ ዘዝም እያሉ የሚያንገራግሩበት ጊዜ በመሆኑ አልጋወራሽ ታማኞቻቸው አጠገባቸው እንዲሆኑ በመፈለጋቸው ነው።

ታክለ ያገር ግዛት ሚኒስቴር ዋና ጸሐፊ ሆነ። (ሚኒስትሩ ራስ ጌታቸው አባተ።) ከታክለ ተግባሮች አንዱ ያገር ግዛት ሚኒስቴር አፈ ጉባኤ ሆኖ፤ ልዩ ልዩ ሂሳብ ሲሰነዝ

ር መልስ መስጠት ነበር። በዚህ ሳቢያ ብርሃንና ሰላም የተባለው ጋዜጣ ውስጥ ታክለ የጻፋቸው ጽሑፎች የጋዜጠኝነት ችሎታ እንደነበረው ያሳያሉ ይላሉ፤ ያነበቧቸው ሰዎች።

ንግሥት ዘውዲቱ አረፉ። አልጋ ወራሹ መንገስ፤ ዘውድ መድፋት ፈሩ። መስፍን ሆኗ ልቆይ የሚል ሀሳብ ነበራቸው። ታክለ ግን ያለ ዘውድ መግዛት አስቸጋሪ ነው ብለው ከተከራከሩዋቸው አንዱ ነበረ። ጋይለ ሥላሴ ዘውድ ደፉ።

እንግዲህ ታክለ ሲያልምለት፤ ሲመኝለት፤ ሲለፋለት የነበረው ጊዜ ደረሰ። ለኢትዮጵያ ልማትና እድገት የሚጥርና የዘመኑ ሥልጣኔ ለኢትዮጵያ አስፈላጊ መሆኑን የሚያምን ንጉሥ የነገሠ መሰለው። ይለፋጅመር ታክለ፤ ይጣደፍ ጀመር። በዚህ በኩል ባርያ ፈጽሞ ነፃ መውጣት አለበት። በዚያ በኩል ትምህርት ቤት መከፈት አለበት። በዚያኛው በኩል ደሞሴላዊ መናዊዕ ቅድመ መሥረት አለበት ማለቱን ቀጠለ።

“አንተ ደግሞ ችኩል ነህ፤ ሁሉ ባንድ ቀን ይደርስ መሰለህ?” ይላሉ ንጉሡ።

ገባው ታክለ ወልደ ሐዋርያት የኢትዮጵያ ፍቅረኛ። ለካ ለኢትዮጵያ መሣሪያ ሆንኩ ሲል ለተፈሪ ኖሯል መሳሪያነቱ። ተራ ሰው ቢሆን ኖሮ “እንግዲህ ሞከርኩ አልሆነም” ብሎ መጠጥ፤ ሌትና ገንዘብ

ወደ ማሳደድ ይገባ ነበር። ግን ታክለን ከአብዛኛው ሰው የሚለየው ጠባይ ቢኖር ዛሬ ስለተሸነፈ ትግሉን ያለማቋረጥ ነው። ልጅ ኢያሱ ለኢትዮጵያ አይበጅም ብሎ ባመነበት ሰዓት ልጅ ኢያሱን ለማስወገድ በሙሉ ልቡናውና በሙሉ አቅሙ ታገለ። ታግሎ አሸነፍኩ ሲል ዘወር ብሎ ያያል። ከእጅ አይሻል ያማ፤ ሆነ። ያለፈው አለፈ። ታክለ በሕይወቱ አስካለ ድረስ ሁሉ ነገር ያልፋል። የማያልፋት ኢትዮጵያና ታክለ ለሷ ያለው ፍቅር ናቸው። እንግድያው ተፈሪም ማለፍ አለበት። ነገር ግን ተፈሪን እጥላለሁ ማለት ኢትዮጵያን እስካልጉዳ ድረስ ብቻ ነው። ምክንያቱም ተፈሪም ያልፋል፤ ታክለም ያልፋል፤ የምትዘልቀው ኢትዮጵያ ብቻ ናት። ስለዚህ የታክለ ዓላማ እስከ ሕይወቱ መጨረሻ ድረስ የሚከተለው ይሆናል፡

“ኢትዮጵያን ሳልጉዳ ተፈሪን ማስወገድ ከቻልኩ፤ ዋጋው የኔ ሞት ቢሆንም እከፍላለሁ። ተፈሪ በሚወድቅበት ሰዓት ኢትዮጵያም ጉዳት የሚደርስባት ከሆነ ግን ተፈሪ እንዳይወድቅ ዋጋው የኔ ሞት ቢሆንም እከፍላለሁ።”

በዚህ መመሪያ ታክለ አባ ሰላም “የፈሪ ባላ” ሕይወቱን እንዴት እንዳሳለፈ በሚቀጥሉት የ “የካቲት” ሁለት እትሞች እንቀጥላለን።

ደጃዝማች ታክለ ከአርበኝነት ጓዶቻቸው ጋር

ወንጀል ተሰማርተው ሲገኙ ይህ አባዛኝ ቁጥርም በያመቱ በ2.5 በመቶ እያደገ እንደሚሄድ የወንጀል ጥናት ሊቃውንት ያምናሉ። ሌላው አባዛኝ ህቅ የሴቶች ቁጥር ከወንጀል ወንጀልኞች ቁጥር 30 በመቶ እየጨመረ መሄዱ ነው።

የወንጀል ተግባር ባሁኑ ጊዜ በለሙት ካፒታሊስት አገሮችም ሆነ በልማት ወደኋላ በቀሩ አገሮች እያደገ በሄደም፤ እያደገ የሄደው የወንጀል ዓይነት ይለያያል። ለምሳሌ በአጠቃላይ በዓለም አቀፍ ደረጃ ሲታይ በሰው ላይ የሚፈጸመው የግድያ ወንጀል 20 በመቶ ሲሆን በልማት ባልገፉ አገሮች ግን ፍርድ ቤት ከሚቀርቡት የወንጀል ክስቶች ውስጥ ይህ ቁጥር 90 በመቶ እንደሚሆን ሊቃውንቱ አረጋግጠዋል።

በንብረት ላይ የሚደርሰው ወንጀል ደግሞ 46 በመቶ ሲሆን ከሃሺሽ ጋር የተያያዘው ወንጀልም ከ8 በመቶ እንደሚያንስ ታውቋል። በዚህ በተጠቀሰው ዘመን በልማት ባልገፉት አገሮች አውቆ ሰውን የመግደል ወንጀል በ4.6 ሲጨምር የሌብነትና የዝርፊያ ወንጀሎችም (እንደቅደም ተከተላቸው) በ43 እና በ42 በመቶ ጨምረዋል። ከሃሺሽና ህሊናን ከሚሰውሩ እጾች፣ ጋር የተያያዘው የወንጀል ተግባር ደግሞ በ113

በመቶ ያደገ መሆኑን የተባበሩት መንግሥታት የወንጀል መከላከያ ኮሚቴ ባወጣው ዘገባ አረጋግጧል።

ባጠቃላይ ሲታይ በመጠንም ሆነ በአይነት ወንጀል በልማት ካልገፉት አገሮች ይልቅ የሚበዛው በልማት በገፉት አገሮች ውስጥ ነው። ባለፉት ስድስት ዓመታት ብቻ እንኳ ያለውን ሁኔታ ስንወስድ በልማት ገፍተዋል በሚባሉት የካፒታሊስት አገሮች ውስጥ ከ100.000 ነዋሪዎች መካከል 1000 ወንጀልኞች ሲገኙ፣ ያ ቁጥር በየዓመቱ በአንድ በመቶ እንደሚጨምር ታውቋል። ይህ ቁጥር ቀደም ብሎ እንደተጠቀሰው በልማት ባልገፉት አገሮች 800 ብቻ መሆኑ ይታወቃል። የሴት ወንጀልኞች ቁጥር ደግሞ በለሙት አገሮች ከወንጀል ወንጀልኞች ቁጥር 50 በመቶ ጨምሯል። የካፒታሊስቱ አገሮች የወንጀል እድገት በጣም አስደንጋጭ ነው። ለምሳሌ በንብረት ላይ የሚደርሰው ወንጀል 82 በመቶ ሲጨምር የግድያና የሌብነት ወንጀል ደግሞ ከ35 በመቶ ባላንስ አድጓል። ከሁሉም ይበልጥ የሚያስፈራ እድገት ያሳየው ግን በካፒታሊስት አገሮች የሚፈጸመው የዘረፋ ወንጀል ሲሆን፣ በዚህ በተጠቀሰው ዘመን ውስጥ ወደ 322 በመቶ እንደደረሰ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት የጥናት ዘገባ ያመለክታል። ሌላው በካፒታሊስት አገሮች የጨመረው የወንጀል ድርጊት የሃሺሽና የአደንዛዥ እጾች ሽያጭና ማስተላለፍ ተግባር ሲሆን ይህም የወንጀል አይነት 138 በመቶ ጨምሯል።

ሌላው በልማት ገፉ በሚባሉት ካፒታሊስት አገሮች እጅግ አሳሳቢ የሆነው የወንጀል አይነት ሰዎች የሌብነት ድርጅት በማቋቋም የሚፈጽሙት ወንጀል ነው። የዚህ አይነት ወንጀልኞች በትጥቅና በድርጅት በሚገባ የተደራጁ በመሆናቸው ድርጊታቸውን ለመቆጣጠርም ሆነ ለማስቀረት ከማስቸገሩም በላይ የሚያደርሱት የወንጀል ጉዳትም እጅግ ከፍተኛ ነው። በዚህ መልክ ከሚፈጸሙት ወንጀሎች ጥቂቶቹ የባንክ ዝርፊያ፣ የከበርቴ ቤተሰቦች አባሎችን በመያዝ እጅግ ከፍተኛ ገንዘብ መጠየቅ፣ በቅጥር ሰዎችን መግደል፣ የፖለቲካ መሪዎችንና ከበርቴ ባለኢንዱስትሪዎችን መግደል፣ አውሮፕላኖችን አስገድዶ ወደሌላ አቅጣጫ መውሰድና ተሳፋሪዎቹን በእሥር ስም እየያዙ ገንዘብና ሌላ የፖለቲካ ጥቅም መጠየቅ፣ እንዲሁም የመንግሥትን ግብርና ታክስ ሳይከፍሉ ካገር መጥፋት ወዘተ... ናቸው።

አንዳንድ ነጥቦች፡ ስለአማርኛ ጥበበ ቃላት (፫)

ከአስፋው ጻምጤ

በመስከረም ወር የካቲት እትም ላይ፡ ጥበበ ቃላት ስንል፤ ምን ምን ዓይነት የጽሑፍ ሥራዎችን ለመሸፈን መሆኑንና፡ ቀደም ሲል ከተለመደው፡ “ሥነ ጽሑፍ” ከሚለው ስያሜ ጋር በጽንሰ-ሐሳብ ይከት የሚለይበትን ገልጽናል። “ጥበበ ቃላት” የሚሸፍነው ባጭሩ፡ በኪነታዊ ውበት የተደረሱ፣ ሁለንታዊ መልእክት ያላቸውን የፈጠሩ ጽሑፎች ብቻ ነው። ሥነ ጽሑፍ ግን ከጥበበ ቃላት ሌላ፡ የፈጠራ ያልሆኑ፣ ነገር ግን ኪነታዊ ውበት ያላቸውን ልዩ ልዩ ዓይነት ጽሑፎች ጨምሮ ያካትታል።

በአማርኛ ቋንቋ እስከዛሬ ተጽፈው የታተሙትን (ያልታተሙም ካሉ እነሱንም ቢሆን)፡ በሁለት ዐበይት ክፍሎች ያላንዳ

ች ችግር መመደብ ይቻላል— “የፈጠራ” እና “የፈጠራ ያልሆኑ” በሚሉ ሁለት ክፍሎች።

ከ1900 ዓ.ም. በፊት በአማርኛ ተጽፈው ከነበሩት የፈጠራ ሥራዎች ውስጥ፡ በበኩሌ ያየሁት እስከዛሬ ገና የለም። ምናልባት ከዚህ ምድብ ውስጥ ይገባሉ የሚባሉ ከሆኑ፡

ሀ/ የደብተራ ዘነበ፡ “መጽሐፈ ጭዋታ ሥጋዊ ወመንፈሳዊ” የተሰኘች በ1857 ዓ.ም. የተጻፈችው ድርሰትና፡

ለ/ የገብረ ጊዮርጊስ ትርፌ፡ የጆን በን ያን “ፒልግሪምስ ፕሮግራስ” (በ1884 ዓ.ም. በስዊስ አገር የታተመው) ትርጉም— “የክርስቲያን መንገድ” (የመናኝ ጉዞ)—

እርግጥ አሉ። ገና ያልታየው ሌላው፡ ዛሬ በባህል ሚኒስቴር እጅ የሚገኘው ያልታተመው የአለቃ ታየ ገብረ ማርያም፡ “የመንገድኛ ታሪክ (ልብ ወለድ)” የተሰኘው የፈጠራ ጽሑፍ ነው። ለተነሣንበት ዓላማ የሚያስፈልገን፡ ይህ መጽሐፍ ከ1900 ዓ.ም. በፊት ወይስ በኋላ የተጻፈ መሆኑን ማወቅ ነው።

የአማርኛ የፈጠራ መጻሕፍት ብዛት ያላቸው ሆነው የምናገኛቸው ከ1900 ዓ.ም. ወዲህ ነው። የማተሚያ መሣሪያዎች ወደ መሀል አገር ገብተው በሥራ ላይ ከመዋላቸው ጋር ባንድ በኩል የጠበቀ ግንኙነት ያለው ይመስላል። ዐቢይ ምክንያቱ ግን፡ ቁጥራቸው እየበረከተ የሄደ ኢትዮጵያ

ውያን ወደ ውጭ አገሮች ለትምህርት ፣ ለአገር ጉዳይ ሥራና ለጉብኝት መሄድ ነበር ቢባል ከእውነቱ ብዙ የምንርቅ አይመስለኝም።

ለምሳሌ ፡ “የልብ ወለድ ታሪክን (የወቢያን)” ደራሲ ፡ አፈወርቅ ገብረየሱብን ፡ “የአውራጃች ተረትንና ኮሚዩኒዝምን” ደራሲ ፡ ተክለሐዋርያት ተክለ ማርያምን ፡ “የመንገደኛ ታሪክን (ልብ ወለድ)” ደራሲ ፡ ታየ ገብረ ማርያምን እና “የአዲስ ዓለምን” እና የሌሎች ጥቂት የፈጠራ ሥራዎችን ደራሲ ፡ ገሩይ ወልደ ሥላሴን እንውሰድ። አራቱም በውጭ አገሮች የኖሩ ወይም ልዩ ልዩ ጉብኝቶች ያደረጉ ናቸው። አፈወርቅ በጣሊያንና በስዊስ ከመኖሩም በላይ ሌሎች አገሮችን—እንደግንባር ጭምር—ጉብኝቷል። ተክለ ሐዋርያት መጀመሪያ በሩሲያ የወታደርነት ትምህርት ፣ ኋላ በፈረንሳይ የርሻ ትምህርት በማማር ዓመታት አሳልፏል። ታየም በጀርመን አገር በመምህርነትና በተማሪነት ለዓመታት ኖሯል። ገሩይም ፡ ወደ ሰሜን እስከ ስቶክሎም ፣ ወደ ምዕራብ እስከ ዋሽንግተን ዲሲ ፣ ወደ ምሥራቅ እስከ ጃፓን እየተጓዘ በንቁ አእምሮ ባያሌው ያስተዋለ ምሁር ነው።

እነዚህንና እነሱን የመስሉ ኢትዮጵያውያን ፡ አገራቸውንና የጉበጃቸውን ወይም ለአጭር ጊዜም ቢሆን የኖሩባቸውን አገሮች ፡ በማነጻጸር ያገራቸውን ኋለቀርነት በመገንዘብ ፡ ላገር ይጠቅማል የሚሉትን ሁሉ በቃል በመንገር አልተወሰኑም። “በቃል የተነገረ ይረሳል፣ በጽሑፍ ያለ ይወረሳል” ነውና ፡ ስለብዙ አርእስተ - ጉዳዮች ጽፈዋል። ስለዚህ ፡ በሃያኛው ምዕተ ዓመት የመጀመሪያዎቹ አሠርታት ተጽፈው ከታተሙት ውስጥ ፡ አብዛኛዎቹ የፈጠራ ሥራዎች አይደሉም። ስለውጪው ዓለም ፡ ስለኢትዮጵያ ታሪክ ፡ ስለ ልዩ ልዩ የዕውቀት ዘርፎች...ወዘተ... በአጠቃላይ “ትምህርት” ወይም “መረጃ” ለመስጠት ታስበው የተጻፉ ናቸው ለማለት ይቻላል።

ለምሳሌ ፡ 1. አለቃ ታየ ከጻፋቸው (ያለ ለቁትን ጨምሮ) ዘጠኝ መጻሕፍት ውስጥ ፡ አንድ የልብ ወለድ (ከላይ የጠቀስነው) ፡ “የመንገደኛ ታሪክ (ልብ ወለድ)” እና አንድ የምሳሌና ተረቶች ፡ መጻሕፍት ብቻ ሲገኙ ፡ የቀሩት ለፈጠራ ጽሑፍነት የሚቀር

ቡ አይደሉም። (ዜና ባህል መስከረም 1973 ዓ.ም. ውስጥ ተመልከት—ዝርዝሩን)። ከጽሑፎቹ ውስጥ የሕትመት ብርሃን አግኝቶ ብዙዎች እስከዛሬ የሚያውቁት ፡ “የኢትዮጵያ ሕዝብ ታሪክ” የሚለው ነው። ይህ መጽሐፍ ቁንጽል ነው። ይጽፈው ከነበረውና ገና ካላለቀለት ፡ ባለ 35 ክፍሎች “ከአዳም እስከ ዘውዲቱ” የነበረውን ሁሉ ሊገልጽበት አቅዶት ከነበረው የታሪክ መጽሐፍ ውስጥ ሁለቱን ክፍሎች—ስምንት ገና ዘጠኝን—በቻ ያቀፈ ነው። ነሐሴ 15 ቀን 1916 ዓ.ም. ከማረፉ በፊት፣ ካቀደው ውስጥ 22ቱን ክፍሎች (በ425 የእጅ ጽሑፍ ገጾች) ማጠናቀቁንና ሌላም ፡ መረጃ የፈለገ ፡ ከተጠቀሰው መጽሐፍ የ1964 ዓ.ም. እትም ውስጥ የዶ/ር ታደሰ ታምራትን መቅደም ሊመለከት ይችላል። ከርዕሳችን አኳያ የማወቅ ጉጉታችንን የሚገነታሉን ግን ፡ ከላይ የተጠቀሱት ሁለቱ ብቻ ናቸው።

2. ደራሲ ገሩይ ወልደ ሥላሴንም ብናነሳ ፡ “ስለ መጽሐፎቼ ቁጥር” ብሎ የሚከተለውን አስፍሯል። “ከልቤ እያነቃሁ ፡ ከመጻሕፍትም እየጠቀስሁ ፡ ካንዳንድ ሰውም እየጠየቅሁ ፡ ወደ ውጭ አገር በመመላለሴ ባይገደደም መጻሕፍት ጽፈደለሁ።” ከዚያ ፡ የ19 መጻሕፍት አርእስቶች ይዘረዝራል። ከነዚህ ውስጥ ሁለቱ ብቻ ሲቀሩ ሌሎቹ (አሥራ ሰባቱ) መታተማቸውን ያመለክታል። እዚህ ላይ ጥቂት ግር የሚለው “የልብ ሐሳብ ፡ የብርሃኔና የጽዮን ሞገሳ ጋብቻ” የሚለው የፈጠራ ጽሑፍ በዝርዝሩ ውስጥ አለመመልከቱ ነው።

ይኸም ፡ “ዝርዝሩ መቼ ነበር የተጻፈው? ዝርዝሩ ያልጨመረው ሌላስ ምን ይኖር ይሆን?” እሚል ጥርጣሬ ላይ ይጥላል። ይኸን ሐሳብ የሚያጠናክረው “አዲስ ዓለም” የተሰኘው የዚሁ ደራሲ ጽሑፍ መጀመሪያ የታተመው በ1905 ዓ.ም. ሲሆን ፡ በዚያን ጊዜ ታትሞ አደባባይ የወጣው ያለ ደራሲ ስም ነበር። እንዲሁ “አዲስ ዓለም” የቅኖችና የደግ አድራጊዎች መኖሪያ” ተብሎ አገሩን በሚወድ አንድ ኢትዮጵያዊ እንደተጻፈ ሆኖ ነበር የቀረበው። የመጽሐፉ ይዘት ሲታይ ፡ በዚያ ወቅት (በ1905) የነበረው የኢትዮጵያ ሃይማኖታዊና ማህበረሰባዊ አመለካከት ደራሲውን በስሙ ለማውጣት

ት እንዳይደፍር አድርጎት ይሆናል የሚል ግምት የሚያሳድር ነው። በስሙ የወጣችው በ1925 ዓ.ም. እንደገና ስትታተም ነበር።

ያልታተሙት ሁለቱ ፡ “ወይዘሮ ጥበበ” እና “የሰማይ መንገድ ካርታ” የተሰኙት ናቸው። እነዚህ የፈጠራ ሥራ መሆን አለመሆናቸው ካልታዩ ሊታወቅ ስለማይችል ለጊዜው ያለሐተታ እናልፋቸዋለን። ከታተሙት አሥራ ሰባቱ (አሥራ ስምንቱ—ከዝርዝሩ ውስጥ የሌለውን “የልብ ሐሳብ” ስንጨምር) ውስጥ ፡ አሥራ ሦስቱ የፈጠራ ያልሆኑ ስለመሆናቸው ጽሑፎቹን በማገላበጥና ከአርእስታቸውም ጭምር በግልጽ ይታወቃል። ስለዚህ ፡ በግል አስተያየቴ ለጥበበ ቃላት ቅርስነት “ብቁ ናቸው አይደሉም” ለሚለው ምርምር ሊቀርቡ የሚችሉት አምስቱ ብቻ ይመስሉኛል። እነርሱም ፡ ወዳጄ ልቤ ሱካርና ወተት—ለልጆች ማሳደጊያ ፡ የልቅሶ ዜማ ግጥም ፡ አዲስ ዓለምና ፡ የልብ ሐሳብ—የብርሃኔና የጽዮን ሞገሳ ጋብቻ ናቸው። ከዚህ የምንረዳው ፡ አብዛኛዎቹ (ማለት 75%) የዚህ ደራሲ ሥራዎች የፈጠራ አለመሆናቸውን ነው።

3. የተክለ ሐዋርያት ተክለ ማርያምንም ሥራዎች ብንመለከት ዋና ትኩረታቸው ወይም ግባቸው ጥበበ ቃላት አልነበረም። እስካሁን ያየኋቸው የደራሲው ሥራዎች ሦስት ብቻ ናቸው። እነርሱም ፡ ያውራዎች ተረት (ፋቡላ) (በሥነ ግጥም) ፡ ያውራዎች ኮሚዩኒዝም (ቲኦሪ) (በሥነ ግጥም) እና ስለእርሻ ትምህርት ናቸው። የመጀመሪያ ሁለቱ ፡ ባጠቃላይ ከ50 ገጾች አይበልጡም። ሦስተኛው ግን የ179 ገጽ ትልቅ ሥራ ነው።

የመጀመሪያውን ሥራ ለምን እንደጻፈው ደራሲው እንዲህ ይላል ፡ “መነሻ ምክንያት”

“ይኸን ፋብላ” (ተረት) ተብሎ የተሰየመውን ቲንሽ ድርሰት ለመጻፍ ያነሳሳኝ ምክንያት ይኖራልና ያንኑ ለአንባቢ ብገልጽለት ይሻላል።”

ከዚያ ለጠቅ ያደርግና ፡ አፄ ምኒልክ ለልጅ ኢያሱ ሞግዚት አድርገዋቸው የነበሩት ራስ ቢትወደድ ተሰማ (ሚያዝያ 3 ቀን 1903 ዓ.ም.) ሞተው ነበርና አንዳንድ አጉልነገሮች ሲደረጉ ደራሲው በማየቱ ፡ ቁምነ

ገር ለመምከር መመኘትን ይገልጻል ።
«...ነገር ግን ፡ ግን ያስቀርባል ።» አለባበ
ሴና ልማዴ ያውርጋውያን ነው ። እንደ
ባዳ መታየቱ ይታወቃል ... እንግዲያስ
ቁምነገር በውስጡ የተሞላበት ጨዋታ ጽ
ፈ ለልጅ ሊያሰ (ያኔ የ15 ዓመት ወጣት)
ባቀርብላቸው ይሻላል ...» በማለት በዚህ
ዓላማ ላይ ተመሥርቶ ጽፎ ያቀርባል ። «የ
አውሬዎች ተረት (ፋቡላ)» ሊጻፍ የበቃው
በዚህ አኳኝ ነበር ።

“የአውሬዎች ኮሚኒያ” ዝግጅት ታሪክ
ም እንደሚከተለው ነው ። “...በመካከሉ አ
ንድ ቀን ካቶ ጎሩይ ይደሰ ለበባ ሙኒሲፓሊ
ቴ ዲሬክተር የጥሪ ወረቀት ደረሰኝ ። ዛሬ
ማታ ራስ ሆቴል የቲኦትር ጨዋታ ለማሳ
የት ተደራጅተናልና መጥተው እንዲያዩል
ን ፈቃድዎ ይሁንልን የሚል ነው ።

“የቲኦትር ጨዋታው በሀገራችን ከዚ
ያ በፊት አልተጀመረም ነበር ። ስለዚህ እ
ኔም አጀማመርን ለማየት ቸኩዬ ሄድኩ ፤
ነገር ግን ከፋኛ ተሳታፊዎች ...

... ይኸንኑ አመራር ማቃናት አስፈላጊ
መሆኑን ያደውኑ ተገንዘብኩት ፤ ወዲያው
አንድ የቲኦትር ጨዋታ ለምሳሌ ያህል ለ
ማሰናዳት ተመኝሁ ። ነገር ግን...” መደ
በኛ ሥራው ፋታ በማሳጣት አልፈቅድ
አለ። “...የማይቻለኝ መሆኑን ተረዳሁት ።
ያን ጊዜውን አንድ ሐሳብ ተገለጸልኝ ።

ፋቡላ (ተረት) በተባለው ድርሰቴ ውስ
ጥ የተመሰሉትን አውሬዎች እርስ በርሳቸ
ው ተነጋጋሪ አስመስዩ... በቲኦትር ባላይ
የሚቀለጥፍ ዘዴ መሆኑ ታወቀኝ...”

ስለዚህ ፡ ምዕተ ዓመቱ መጀመሪያው
ላይ ዋናው ትኩረት—በነዚህም ጸሐፊዎች
ቢሆን—የፈጠራ ሥራዎች ላይ አልነበረ
ም፤ ይሁን እንጂ ለነርሱ ግን፤ የጥበበ ቃላት
ጉዳይም እንደ አንድ ዐቢይ ዘርፍ የተቆጠረ
ይመስላል ። ግልጽ ዓላማም ነበረው ። ለአ
ብነት ያህል ጎሩይንና ተክለ ሐዋርያትን
እንጠቅሳለን ።

ጎሩይ ፡ የልብ ሐሳብ-የብርሃኔና የጽዮን
ሞገሳ ጋብቻ ፡ መቅደም ውስጥ ፡ “ጠጅ
በብርሌ ፡ ነገር በምሳሌ” እንደተባለ፤ ነገር
ሁሉ በምሳሌ ሲሆን ለሰሚው በቶሎ ያስረ
ዳዋል ...

... ይህም የልብ ሐሳብ የተባለ አጭር
መጽሐፍ (50 ገጾች) ዋና ምሳሌነቱ ሚስት

ስለ ማግባትና ልጅ ስለመውለድ ፡ ልጅን
ም በጥንቃቄና በትምህርት ስለማሳደግ ነው
ና፤ ሚስት ለማግባት የሚፈልግ ወንድና ፤
ባል ለማግባት የምትፈልግ ሴት አስተድ
መው ይህን መጽሐፍ በቅንነት በማስተ
ዋል በያነቡት ...” ይላል ።

ተክለ ሐዋርያትም ፡ በ “የአውሬዎች ኮ
ሚኒያ” መቅደም ውስጥ እንዲህ ይላል ፡
“... ነገር ግን ፡ ምስጢሩን ለማያውቁ ሰ
ዎች ጨዋታ ሲሰጥባቸው ለተልድ ፡ ለዋዛ ፡
ለቧልት ፡ ለከንቱ ውዳሴ ብቻ የታሰበ እን
ዳይመስላቸው” ይልቅስ፤ የቲኦትር ዋናው
ሐሳብ የሰውን ልብ ለማቅናትና ተስክተት
ለመመለስ ነው ። በሚላዘን ወይም በማሳቅ
የሰውን ስክተት ወይም ተንኮል እየገለጡ
ተጠብ ወደ ፍቅር ፡ ተከፋት ወደ በጉነት ፡
ከውስጥና ወደ ቁም ነገራችን ለመመለ
ስ ነው ...”

ከዚህ በላይ የታተመውን ፍሬ ሐሳብ ግ
ልጽ ለማድረግ እንሞክር ። በአማርኛ በመ
ጻፍ ፡ ልዩ ልዩ ሐሳቦችንና ትምህርቶችን
ለመግለጽና ለማስረዳት ፡ እንዲሁም፤ አንዳ
ንድ አስተሳሰቦችንና አመለካከቶችን “በ
ነብረተሰቡ” ሕሊና ውስጥ እንዲሠርጉ
ለማድረግ ፡ የተበራታ ጥረት ማድረግ የተ
ጀመረው አያሌ ኢትዮጵያውያን ከውጭው
ዓለም ሁኔታዎች ጋር ለመተዋወቅ ከበቁ
በት ወቅት ፡ ከምኒልክ ዘመን መንግሥት
ጀምሮ ይመስላል ። ይኸንንም ጥረት የማተ
ሚያ መሣሪያዎች ወደሀገራችን ገብተው
የማተሚያ ቤቶች መቋቋም መጀመር ሊያቀ
ላጥፈው ችሏል ። ጥረቱ የሚደረገው እንደ
ቀድሞው በጅ ጽሕፈት አማካይነት ቢሆን
ኖሮ ምን ያህል ጥረቱን ከባድ ፡ ውጤቱን
በጣም ውሱን ያደርገው እንደነበር መገመ
ቱ አዳጋች አይደለም ።

ሁለተኛ ፡ የአማርኛ “ዘመናዊ” ጥበበ
ቃላት አጀማመር ከሁለት አግጣሚዎች
የመነጨ ይመስላል። አንደኛው የአፈ ወ
ርቅ ገብረየሱስ ሙከራ ሲሆን ፡ ሁለተኛው
የጎሩይ ወልደ ሥላሴና የተክለ ሐዋርያት
ነው ። የአፈወርቅ ሙከራ ጥበበ ቃላትን
ራሱን እንደቻለ ፡ የራሱ ግብና ዓላማ እን
ዳለው እንደ አንድ ሙያ የሚመለከት ይመ
ስላል ። ሁለተኛው ወገን ግን ፡ ጥበበ ቃላ
ትን ይበልጥ ጉልህ በሆነ አኳኝ የሚፈል
ጉ መልእክቶችን ማስተላለፊያ መሣሪያ አ

ድርጉ የመመልከት ዝንባሌ ያሳያል ። በመ
ሠረታዊ ነጥብ ላይ ግን ሁለቱ አይለያዩም
ማለት ይቻላል ። ይኸ ከሆነ ታዲያ “ፀጉር
መሰንጠቅን ምን አመጣው!” ይባል ይሆ
ናል ። ግን ፡ ልዩነቱም ቀላል አይመስልም
ና ነው ።

በመሠረተ ነጥብ አይለያዩም ስንል ፡ሁ
ለቱም ወገኖች የጥበበ ቃላት ሥራዎች ማህ
በረሰባዊ መልእክት እንዲኖራቸው የሚያ
ምኑ መሆናቸው ነው ። “ኪነት ለራሷ ለኪ
ነት ሲባል” የሚለውን ፡ ከዘመናችን አዝ
ማሚያዎች አንዱን፤ ሁለቱም ወገኖች ፈጽ
ሞ የሚቀበሉት አይደሉም ። በዚህ ጉዳይ
ላይ አንድ ናቸው ።

የአፈወርቅን “ጦቢያን” እና የጎሩይን
“አዲስ ዓለምንና” “የልብ ሐሳብን”
በጥሞና ማንበብ ልዩነታቸውን ለመረዳት
የሚያግዝ ይመስለኛል ። በጎሩይ መጻሕፍ
ት ፡ መልእክቱ ፡ ወይም “ትምህርቱ” ቅል
ጥጥ ብሎ ከመውጣቱ የተነሣ ገጸ ባሕሪያ
ቱን የደራሲው “የድምፅ ማጉያ መሣርያ”
ያደርጋቸዋል ። መጽሐፎቹንም የመስበኪ
ያ ጽሑፍነት ጠባይ ያከናውናቸዋል። የአፈ
ወርቅ አቀራረብ ግን ፡ የጥበበ ቃላትን
“ደንብና ሥነ ሥርዓት” ተከትሎ ፡ የፈጠ
ራ ሥራነቱን የሚያሰማ ሆኖ ፡ የተፈለገው
መልእክት ልብ ሳይለው አንባቢውን እን
ዲዘልቀው ማድረግ ለመቻል ነው ።

ከነዚህ ሁለት አዝማሚያዎች በአማ
ርኛ ጥበበ ቃላት ላይ ተፅዕኖው ያየለው የ
አንደኛው ወገን ነበር ለማለት ይቻላል ።
የፈጠራ ሥራዎች ተብለው እስከዛሬ በአ
ማርኛ ከቀረቡት ውስጥ ፡ ከመቶ ዘጠና አም
ስቱ እጅ “የመስበክ” ጠባይ ያጠቃቸዋል፤
የዘመናችን አንባቢዎች እርሮም ይኸው
ነው ። “አይንገረን” ፡ “ያሳየን” ። “አይስ
በከን” ። “በውበት የተከሸነ የፈጠራ ሥራ
ያቅርብልን” የሚል ነው ።

እነዚህን አንዳንድ አጠቃላይ ነጥቦች
ባለፉት ሰባ ዓመታት በተጻፉት የአማርኛ
ጥበበ ቃላት ሥራዎች ላይ ሰንዝረናል ። ከ
ዚህ የሚለጥቀው በዚሁ ወቅት ከተጻፉት
ውስጥ አንዳንዶቹን በማንሣት ጠቅለል ፡
ጠቅለል ያሉ አስተያየቶች መሰንዘር ነው ።
ይኸ ሰፋ ያለ ሥፍራም ስለሚጠይቅ ፡ ይኸ
ኛውን እዚሁ ላይ እንደመድማለን ።

አድማችን ሊፈርስ አልቻለም ነበር። በተለይ ስልሳኛው ሰዓት ከገባ በኋላ እጅግ ወደሚያስመርጠውና ሁለተኛ በህይወት ወደማያጋጥመኝ መራራ የሕይወት ክፍል ገባሁ። በሀገራችን እንደተለመደው ረሀብ ማለት የሆድ ባዶ መሆን ብቻ አለመሆኑም ተረዳሁ። ረሀብ ራሱን የቻለ ትርጉም አለው። በተለይ የነፃነት ረሀብ። ከዚህ በኋላ እስከ 72ኛው ሰዓት ድረስ የሆነውን ለመጻፍ አይቻልም። ከአድመኞቹ ሦስታችን ሕሊናችንን ሳትንና ሆስፒታል ተወስደን ስለነበር ራሳችንን ስናውቅ ተያየንና የገረጣውን የፊታችንን ቆዳ ፈገግ በማድረግ ተሳሳቅን። የምግብ መርፌ ከተሰጠን በኋላ ወደ ወሀኒ ቤቱ መለሱን። በሥልጣን ጄኔራሉን የሚበልጠው የዚያድ ጉሳ የሆነው መቶ አለቃ መሀመድ አብዱራህ ከተዋበውና ካየናቸው የባለሥልጣኖች ቢሮዎች ካጌጠው ቢሮው በባለሥልጣንነት ስሜት አነጋገረን፡ “ችግራችሁን ለፕሬዚዳንታችን በቀጥታ ገብቼ እነግርላችኋለሁ። የታሠራችሁት የኢትዮጵያ ሰላዮች ናቸው በማለት እንጂ የኛ ሀገር ሰው ያለፍርድ የሚታሠርበት ሆኖ አይደለም። የሀገራችንን ስም አታጥፉ። ሕዝቡንም አድማ አታስተምሩት። ታላቅ ወንጀል ውስጥ ትገባላችሁ።” አለን። በርግጥ የኛም አድማ ሕይወታችንን በጨካኞች እጅ ለመጣል ሳይሆን ለፍትህ ስለነበር ማንም አሥረኛ ሊያነጋግረው ከማ

ስለ ቃላት

ከፈቃድ አጠቃላይ

ይህን ደብዳቤ እንድጽፍ ያነሳሳኝ በመስከረም 1973 ዓ.ም. በወጣው እትም ውስጥ የተመለከትሁት የኦቶ አስፋው ዳምጢ መጣጥፍ (አርቲስት) ነው። ሃሳቤ በሳቸው ጽሑፍ ላይ አስተያየት መስጠት አይደለም። ትንሽ ለየት ይላል።

ዛሬ መቼም ሁላችንም በየሙያችን ሃሳባችንን ለመግለጽ ልዩ ልዩ ቃላት የምንፈጥርበት፡ አንዳንዶቹን አንዳሉ የምንወርስበት፡ የተለመዱትንም ቃላት ሌላው ቢቀርቃል በመሆናቸው ትርጉም እያዳበርን ያለንበት፡ ይበልጥ ለማዳበርም ጥረት የምናደርግበት ጊዜ ነው። ይህ ሁኔታ እያደር እርስ በርስ ወደማንግባባበት ደረጃ ሊያደርሰን ቢችልም በማዕከላዊ ደረጃ ውሳኔ ቶሎ ካገኘ ይህ በየፊናችን የምናደርገው መፍጨር ጨር ጊዜ ማጥፋት አይሆንም፡ ለመጨው ሥራ መነሻ ይሆናልና።

አቶ አስፋው ዳምጢ “በሥነ ጽሑፍ” ና በ “ጥበበ ቃላት” መሀል ልዩነት ጠቁመው በእያንዳንዱ ሥር ሊመደቡ የሚችሉ ሥራዎች ዓይነት አመልከተዋል። እኔ ደግሞ በጠቅላላ ከኪነት ጋር ለተያያዙ ቃላት አንድ ሥርዓት ብንፈጥር የሚል ሃሳብ እንሆኔ እሳቸው የጀመሩትን ውይይት ለመቀጠል ነው ሃሳቤ። ጉዳዩን “የኢትዮጵያ

ቋንቋዎችና ሥነ ጽሑፍ ክፍል” በሰኔ 1970 ዓ.ም. የቋንቋ ጉዳይ በብሔራዊ ዲሞክራሲያዊ አብዮት ወቅት በሚል ዐቢይ ርእስ ባዘጋጀው ሴሚናር ላይ አንስቼው ከዚያ ወዲያ ያዝ ለቀቅ ሳደርገው ቆይቼ ሳለ የኦቶ አስፋው ጽሑፍ ቢተነኩሰኝ ነው ዛሬ ማንሳቴ።

- በምሳሌ ላስረዳ፡
- ኪነት —
- ከያኒ —
- ኪነተ ቃል
- አፋዊ ኪነተ ቃል
- ኪነርእይ —
- ኪነድምዕ —

በዚህ ዓይነት ቃላት ብንፈጥር ሥርዓት ስላለው ለጥናትና ለማስታወስ ይመቻል እላለሁ። እንዲያውም ቃላት ስንፈጥር ባንዳንድ ልዩ ሁኔታ ካልተገደድን በቀር ሊዋለዱ በሚችሉበት ሁኔታ ላይ ማተኮር አንድ ጥሩ መንገድ ይመስለኛል። ይሁን እንጂ ከላይ የጠቀስኩት ምሳሌ ጥያቄ ሊያስነሳ ይችላል። “የተለመደውን ቃል ለምን እንቀይራለን? ለምን እንዳለ ትተነው ትርጉሙን አናብራራም?” ሊባል ይችላል። የዚህም መደገሚያው “በእንግሊዝኛ፡ በፈረንሳይ

ወደገጽ ፴፱ ሸፈል

ማሩትን አይብዛት ለማወቅ ዓይሎችን ገብላ የነበሩ እንደገለጡት ሚቆጠሩ የረገጥላኝን ል። በጀርመኒ በቸኮዝሎቫክ ድርጅትና ገሚጠልፉ ራሪፕብሊክ ወለየተዘዋወሩ ርሳይ ከአሥት የሚሆኑ ከቦች በመላው ሠማርተው የዓለምን እንደጠለፋውን እነዚህ ብቻ ተላለፉትን ስልትም አለ “ኢሊንት” ትሪክ መሳሪያው መረጃ ነው ጣጠፈው “በየውጭ ሀገሮች ሮችና እንደራራ የሚያሳዩትን ምልክት የሚጠቀሙ

ረስ ምግብናታቸው ላይ ነዋ፤ በእርግጥ የ መንፈስ ምግብ መመገብን ባህላችን እድር ገን ለማዳበር ገና ብዙ ይቀረናል። እንደሚ ታየው ብዙው ሀዝብ የሚያተኩረው የአ ካል ምግብ ከማሳያዱ ላይ ነው። እንዲህ ከሆነ ደግሞ ሰዎች ከእንሰላት የምንለይበ ት ሁኔታ አይታዩም። እካላችንን ብቻ ሳ ይሆን አእምሮአችንንም ለማፋፋትና አዲ ስ የሃሳብ ሰብል እንዲያመርት ለማድረግ መፍጨርጨር አለብን። የሰው ልጆች ሀይ ወት ውብ የሆነ ፍቺ የሚያገኘውም በዚህ ጊዜ ብቻ ይመስለኛል።”

ይህን የጀመረበት ምክንያት ስለጠፋው ንግግርን አቋርጦ ሲያሰላስል አቶ ፋሪስ ሃሳ ቡን ቀምተው፡ “ . . . እና ለቦለድ ታሪኮች የመንፈስ ምግቦች ናቸው ነው የምትለ ው?!” አሉት።

“እንዴት!” ሲል መነሻውን አስታውሶ ቀጠለ፡ “ከዚህም ሌላ የፈጠራ ታሪኮችንም ሆኑ የመሳሰሉትን ሁሉ ከፍል ሰፍናው ውጭ እድርገው ሊመለከቱ አይገ ባም። እነርሱም የርዕዮተ ዓለም ማበልሀጊ ያዎችና ማስፋፋያዎች ናቸው። እንዲያው ም በቀልድ መልክ፡ ወይም በደስታና በሃዘ ን መልክ እየተቀነባበሩ ስለሚቀርቡ የተጠ ቃሚውን ልብ ሰንጥቀው የመግባትና ተጠ ቃሚዎቻቸውን ለመልዕክቶቻቸው ታዛዥ የማድረግ ተጽዕኖም ይኖራቸዋል። በአጭ ፋ ብቻ የኪነትን ሃያልነት ልገልጽልዎት ፈልጓ ነው።”

መምህር ላቀው የአልኮል መጠጦችን አደገኛነት በሚያወግዝበት ጊዜ እቤቱ ው ስጥ ጸጥታ ሰፈነ። ብዙዎቹ ተጋባዦችና በተለይም እንግዳው አንገታቸውን ደፋ አ ድርገው ሲያሰላስሉ አንደኛው ተጋባዥ ብ ድግ አለና “ሰዓታችን እየመነመነች የሄደች ይመስለኛል” አለ ከልብ የመነጨ በማይመ ስል ፈገግታ። ዕውነት ነው እያሉ ሁሉም እየ ተነሡ ሰዓቶቻቸውን መመልከት ጀመሩ። የቸኮለውም ሊቆይና ትንሽ ሊጐነጭ ያሰበ ውም ምንተእፍረቱን አንድ ጊዜ ግር ብሎ ተነሣ። በዚሁ የራት መልሱ ጭውውት አብ ቅቶ አቶ ፋሪስ እንግዶቻቸውን እየጨበጡ በማሰናበት ላይ እንዳሉ በቀልድ አነጋገር “እኔስ ታዘብኳችሁ አሉ” ተጋባ ዦቹም ምን ይሆን ብለው ጀርቻቸውን ወደ ጋባዦቸው ንግግር ጣል ሲያደርጉ፡

“ እንዴት ከመሐከላችሁ እኔን የልብ ወዳ ጅ ያደረገኝ አንድ ሰው እንኳ ይጥፋ? መጋ በዜ ሁሉ ከንቱ ነው ማለት ነው እኮ!” አሉ።

ስለቃላት

ከገጽ 8 የዞረ

ኛና በጣሊያንኛስ እንዳለ ትተውት የለም? ሊሆን ይችላል።

በእርግጥ አማርኛ “ሥነጽሑፍ” የሚለ ውን ቃል፡ ቃሉ ከያዘው ትግር ጋር ተርጉሞ የወረሰው ከላይ ከተጠቀሱት ቋንቋዎች ካ ንዱ ሳይሆን አይቀርም። በኢትዮጵያ “ዘ መናዊ” ትምህርት ይሰጥባቸው የነበሩት፡ ወይም፡ ኢትዮጵያውያን ውጭ ሀገር ሄደ ው “ዘመናዊ” ትምህርት የተማሩባቸው ዐበይት ቋንቋዎች እነዚህ ስለሆኑና “ሥነ ጽሑፍ” የሚለው ያማርኛ ቃል ሐረግ ዛሬ የያዘው ትርጉምና በነዚህ ቋንቋዎች የቃሉ የትርጉም እኩያ ሌትሬቸር የያዘው ትርጉም ተመሳሳይነት ስላላቸው ከነዚህ ቋንቋዎች ካንዱ የተመለሰ ሳይሆን አይ ቀርም በሚል ግምት ጭምር ነው እንዲያ ማለቱ። የአማርኛውም ቃል ሆነ የውጭ ዎቹ በቃላት አማካይነት የተፈጠሩት ንና የሚፈጠሩትን የኪነት ሥራዎች ከመ ጸፍ (በጽሑፍ መቅረብ) ጋር ያያይዛሉ። ለ ዚህ ነው ቅኝ ገዥዎች እነሱ ከመጡበት ጊዜ በፊት አፍሪቃውያን በቃላት አማካ ይነት የተፈጠረ የኪነት ቅርስ አልነበራቸ ውም የሚሉ። ዛሬ “ሥነጽሑፍ” የሚለው ቃል ለብዙው ሰው በመጀመሪያ የሚጠ ቁመውም የተጻፈን ማንኛውንም ነገር ይ መስለኛል። ጽሕፈትና ድርሰት ግን የተለ ያዩ መስኮች ናቸው።

ስለዚህ የፈረንጆቹ ቃሉን አንዳለ ማቆ የት ለእኛ አለመቀየር በቂ ምክንያት አይ ሆንም። የመቀየር ጉጉት ስላንገበገበን አይ ደለም እንቀይር ማለታችን። ‘ውሻ’፡ ‘ድ መት’፡ ‘ሬድዮ’ ወዘተ . . . ለመሳሰሉት ቃላት ሌላ ስያሜ እንስጣቸው ማለት አይ ደለም ያያዝነው። የሙያ ቃላትን ሥርዓት ለማስያዝ ሳይረፍድ አንዳንድ ነገር እንሞክ ር ነው መቼም ሃላባችን። ይህ ደግሞ ትንሽ ለየት ያለ ጉዳይ ይሆናል። ቋንቋን በማይ ገባ ተጠየቅ (ሎጂክ) ለመምራት እንደመ ሞክር ሊያስቆጥር አይገባም የሚል ግምት

ርዕሱን የከፈትኩት ለዚህ ነበር ሲሉ መ ቀለጻቸው ነው። እንግዶቹም ይኸው ስለገ ባቸው እየተሳሳቁ ተሰናበቷቸው።

አለኝ።

“ቃሉ ተለምዷል” ሲባልስ ምን ማለት ነው? ለእፍ ተለምዷል ከሆነ፡ በጄ አያከራ ክረንም። ነገር ግን ቃሉን ካቀፋቸው ሃሳ ቦች ጋር አገናዝበን የምንረዳ፡ አሁን ብን ጠየቅ አሟልተን የምንመልስስ፡ ከእኛ መ ሀከል ስንት ነን? እኔ እንጂ። ሌላው ቢቀር ያከራክረናል። ደግሞስ ቋንቋውን የሚናገ ረው ሴ ሕዝብስ ምን ያህል “ለምዶታል” ገና የሚለምደው ከሆነስ ለምን እንደ ጀር መንኛው ሾርትኩንስት ወይም እንደሩስይ ኛው ስሎቭስናስት የ“ሥነጽሑፍ”ን ዓይ ነት ትግር አሻሚነት የማይኖረው ቃል አን ተካም? ብቻ፡ በኔ አስተያየት፡ ‘አርት’ን ‘ኪነት’ ካልነው፡ ቡሩሽ ባይዳስሰው ቀለም ባያጥለቀልቀው፡ መሮ ባይፈለፍለው፡ ቃል ብሩሽ-መሮ-ቀለሙ ነውና የኪነት ሥራ ውጤት በመሆኑ ኪነተቃል ቢባል ከ“ሥነጽሑፍ” ይሻለዋል።

ማሳሰቢያ ይህን ሁሉ መጻፈ ለአንድ ቃል መቀየር ጥብቅና ለመቆም አይደለም። ስለ ቋንቋ መደበኛነት ስናስብ ልናስተውል የሚገባንን አንዳንድ ጉዳይም ለመጠቆም ነው። በቃኝ።

ሲ.አይ.ኤስ . . .

ከገጽ 85 የዞረ

ህም የሰላይ ተከላካይ ሰላይ ቡድን የፖለ ቲካ ሥራና የውጭ መረጃ ክፍሎች ይባ ላሉ።

በተወሰነ ሀገር ላይ የሲ.አይ.ኤ. ድርጅት የሚፈልጋቸውን መረጃዎች የሚለቅሙ ለትና የሚያጠናክሩለት ባለሙያዎች ያሠ ማራል። እነዚህ ሰላዩች እንዳይጋለጡበ ትና እንዳይጠቁበት ሰላዮቹን በስውር የሚ ጠብቋቸው ተጠባባቂ ሰላዮች ደግሞ ይመደ ባሉ። እነዚህን ቡድኖች የሲ.አይ.ኤ. መሪ ዎች የሰላም ተከላካይ ሰላይ ይጋቸዋል። በሚኖሩበት አገር የሚያስተናግዳቸው መንግሥት ሲ.አይ.ኤ. ሊያተኩርባቸው የሚፈልጋቸውን ሁኔታዎች እንዳያውቅ ይሸፋፍኑበታል።